

Starditoetuse mõjude hindamine

Kadri Kuusk

Oktoober 2007

Uuring on valminud Majandus- ja Kommuni-
katsiooniministeeriumi toetusel.

Töö autor tänab meeldiva koostöö, abi ja kasulike kommentaaride eest Charles Moncki, Tarmo Kalvetit, Marek Tiitsu, Andres Vörku, Anne Jürgensoni, Marre Karu, uuringukeskus Klaster'it, Sigrid Vestmanni, Varmo Pilti, Pirko Konsat, Piret Loometsa, Piret Koobast, Allar Korjast, Pille-Liis Kellot, Anu-Maaja Pallokit, projekti juhtrühma liikmeid, uuringus osalenud ettevõtjaid ja kõiki teisi, kes nõustusid jagama oma starditoetuse kasutamisega seotud kogemusi.

Sisukord

1. Ülevaade programmist	4
1.1. Programmi lühikirjeldus	4
1.2. Programmiteooria	6
2. Metoodika lühiülevaade	9
3. Hindamistulemused	11
3.1. Asjakohasus	11
3.2. Tõhusus	13
3.3. Mõjus	13
4. Järeldused ja soovitused programmi muutmiseks	16
Lisa 1. Andmeid starditoetuse kohta	21
Lisa 2. Veebiküsitluse tulemused	24
Küsimustik A. Starditoetuse saajad	24
Küsimustik B. Starditoetust mittesaanud	30
Lisa 3. Investeeringutoetuse ja laenuгарantii võrdlus	39

1. Ülevaade programmist

1.1. Programmi lühikirjeldus

Alustavaid ettevõtteid ja ettevõtlust laiemalt on toetatud 1990. aastate keskpaigast peamiselt nii riiklikest regionaalpoliitika, Phare kui ka välisdoonorite vahenditest. 2001. aastal valmis Majandusministeeriumis pikaajalisem aastateks 2002-2006 mõeldud Eesti väike- ja keskmise suurusega ettevõtete arendamisele suunatud poliitika "Ettevõtlik Eesti". Vastavalt sellele töötas Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS) välja väikesemahulise stardiabi toetusprogrammi alustavatele ettevõtjatele. Alates 2004. aastast finantseeritakse alustavaid ettevõtjaid lisaks riigieelarvele ka Euroopa Liidu struktuurivahenditest ja uueks strateegiliseks alusdokumendiks meetmele on Riiklik Arengukava (RAK). Stardiabi programmi rahastatakse RAKi meetme 2.1 "Ettevõtete arengu toetamine" raames. Programmi maht on aastate jooksul jäänud vahemikku 20-30 mln krooni ja aastast toetatakse ligi 200 alustavat ettevõtet. Stardiabi programmi rahastamisest annab ülevaate tabel 1.

Tabel 1. Stardiabi programmi rahastamine 2003-2005 (tk, mln kr)

Aasta	Taotlused	Vastavad taotlused	Rahuldatud taotlused	Kokku avalik sektor	Erasektor
2003	380		170	18,4	na
2004	668	452	193	27,3	14,7
2005	331	242	153	18,5	13,5

Allikas: EASi andmebaas. Autori arvutused.

Märkused: na – andmed puudu.

Toetuste jagamist reguleerib Majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus nr. 75 13. aprillist 2004.a. Alates 2002. aastast on programmi reguleerivad alused läbi teinud mitmeid muudatusi. Stardiabi programmi tingimused ja nendes tehtud peamised muudatused on esitatud tabelis 2. Toetust saab kasutada projekti teostamisega otseselt seotud põhivara soetamiseks või hoonete renoveerimiseks ning vajalik on omafinantseering vähemalt 25% ulatuses. Lisaks on programmil regionaalne mõõde ehk finantseeritakse vaid väljaspool Tallinna loodavaid ettevõtteid. Samas on Tallinna linnal oma toetusprogramm alustavate ettevõtete rahastamiseks. Alates 2005. aastast eristatakse kahte liiki toetuseid:

- Alustamistoetus (kuni 50 000 kr)
- Kasvutoetus (kuni 160 000 kr)

Tabel 2. Stardiabi programmi tingimuste muutumine aastatel 2002-2005

Tingimus	Stardiabi programmi kord (2002)	Ministri määrus alustavate ettevõtjate starditoetusest (2004)	Ministri määruse muutmine (2005)
Taotlejad	<ul style="list-style-type: none"> • Kuni 50 töötajat • Tegutsenud (registreeritud) alla 1.a. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuni 50 töötajat • Käive kuni 50 mln kr või bilansimaht kuni 25 mln kr • Tegutsenud (registreeritud) alla 1.a. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuni 50 töötajat • Käive kuni 50 mln kr või bilansimaht kuni 25 mln kr • Tegutsenud (registreeritud) alla 1.a.

Regioon	• Väljaspool Tallinna	• Väljaspool Tallinna	• Väljaspool Tallinna
Väljastatud taotleja tegevusalad	<ul style="list-style-type: none"> • Põllumajandus • Kalandus • Transport • Metsamajandus ja metsavarumine • Hulgi- ja jaekaubandus • Finantsteenused • Kinnisvara arendus • Alkoholi- ja tubakatoodete tootmine ja vahendus • Hasartmängude korraldamine 	<ul style="list-style-type: none"> • Põllumajandus • Jahindus, metsamajandus • Kalandus • Veendus, laondus, side • Hulgi- ja jaekaubandus • Kinnisvara ja rentimine • Alkohoolsete jookide ja tubaka tootmine • Hasartmängude ja kihlvedude korraldamine • Finants- ja nõustamisteenused 	<ul style="list-style-type: none"> • Sama.
Summa	Kuni 100 000 kr	Kuni 160 000 kr	<ul style="list-style-type: none"> • Alustamistoetus kuni 50 000 kr, kui prognoositav keskmine 3.a käive alla 500 000 kr • Kasvutoetus kuni 160 000 kr, kui prognoositav keskmine 3.a käive üle 500 000 kr.
Toetuse määr	Kuni 75%	Kuni 75%	Kuni 75%
Toetatavad tegevused	<ul style="list-style-type: none"> • Masinate, seadmete ja/või muu projekti käivitamiseks vajaliku materiaalse põhivara soetamine • Tootmis- ja/või teenindushoonete renoveerimine 	<ul style="list-style-type: none"> • Projekti teostamiseks vajaliku materiaalse põhivara soetamine • Projekti teostamiseks vajaliku tootmis- või teenindushoone renoveerimine ja rajatiste ehitamine 	<ul style="list-style-type: none"> • Loobuti rajatiste ehitamise toetamisest
Taotlemine	• Pidev	• Vooruline	• Pidev
Eelistused	<ul style="list-style-type: none"> • Tootmise ja kohaliku toorme väärtustamisega seotud projektid • Naisettevõtjate projektid • Turismi arendamise projektid 	<ul style="list-style-type: none"> • Suure ekspordipotentsiaaliga toode või teenus • Uuenduslik ja nüüdisaegsel tehnoloogial baseeruv tootmine 	<ul style="list-style-type: none"> • Suure ekspordipotentsiaaliga toode või teenus • Uue või oluliselt täiustatud toote või teenuse turule toomine, uue või oluliselt täiustatud tootmisprotsessi rakendamine ettevõttes

Allikas: Majandusministri määrused. EASi programmdokumendid.

Programmi eesmärgid

Stardiabi programmi eesmärgid on aastate jooksul mõningal määral teisenenud, kuid siiski oluliselt vähem kui mitme teise toetusprogrammi puhul.

2001. aastal sõnastati programmi eesmärk järgmiselt: "...alustava ettevõtluse toetamine ja arendamine. Stardiabi eelistuste hulka kuulub tegutsevate või tegutsemist alustavate äriinkubaatorite klientide toetamine, püüdes kombineerida maksimaalselt nõustamise finantseerimisega."¹

2002. aastal valminud "Ettevõtluspoliitika 2002-2006" dokumendis on eesmärgina toodud: "suurendada motivatsiooni ettevõtlusega alustamiseks ja aidata alustavatel ettevõtetel ületada finantseerimiskasvud ning luua seeläbi eeldused majanduslikult tugevate väikeettevõtete tekkeks."²

Riiklik Arengukava 2004-2006 on motivatsiooni loomise aspektist loobunud ja meetme „Alustavate ettevõtete finantseerimisvõimaluste parandamine“ üldeesmärgiks on „...stimuleerida uute ettevõtete teket“ ja spetsiifiliseks eesmärgiks „suurendada väike- ja keskmise suurusega ettevõtete tekke-, ellujäämis- ja arenguvõimalusi, parandades ligipääsu finantseerimisele“. Sama sõnastust kasutab ka ministri määrus. Sihtgruppidega märgitakse nii potentsiaalseid kui ka alustavaid ettevõtjaid.³

EASi tegevuskavas 2004.a on lisaks selgitatud, et stardiabi on kombineeritud meetme, mis hõlmab lisaks investeeringutoetusele ka konsultatsiooni ja koolitust alustavatele ettevõtetele. Vastavalt esmasele taotlusele või ettevõtjapoolsele infopäringule võib EAS või maakondlik arenduskeskus (MAK) kas ise nõustada äriplaani koostamist või juhtida ettevõtja tähelepanu nõustamis- või koolitusteenuse kasutamise vajadusele, pakkudes ühtlasi toetust teenuse rahastamiseks. Et starditoetuse eesmärk hõlmab ka VKEde ellujäämis- ja arenguvõimaluste suurendamist, on selline kompleksne lähenemine on igati õigustatud.

Programmi regionaalne mõõde on jäänud küllaltki tahaplaanile ja eesmärkides selgelt väljendatud vaid "Ettevõtluspoliitika 2002-2006" dokumendis: „Skeemi üldine eesmärk on suurendada ettevõtlusaktiivsust ja vähendada ettevõtlusaktiivsusega seotud erinevusi Eesti eri piirkondade vahel.“

Et ettevõtete arv on aasta-aastalt tõusnud, on viimasel ajal hakatud tähelepanu pöörama ka kõrgema kasvupotentsiaaliga ning innovatiivsemate ettevõtete toetamisele/välja sõelumisele. Seda eesmärki täidavad nii valikukriteeriumid toetuse andmiseks kui ka ettevõtete käekäigu jälgimine pärast toetuse saamist ja nende edasine toetamine ning innustamine (mentorlusprogramm, edulugude avaldamine, ettevõtluskonkursid).

1.2. Programmiteooria

Sageli osutub ettevõtte alustamisel tarvilikuks kaasata välisvahendeid. Kuna loodaval firmal puudub varasem krediidi- ja majandustegevuse ajalugu, siis on tõenäoline, et potentsiaalsetel investoritel on firma (ja projekti) kohta vähem informatsiooni kui ettevõtjal endal. Ehk siis, ettevõtjad teavad paremini oma äriprojekti kvaliteeti, samal ajal kui investoritel on informatsioon vaid üldisest ettevõtjate jaotusest kvaliteedi (ehk riskitaseme) lõikes. Tagajärjeks on asümmeetrilisest informatsioonist tingitud laenuturu tõrge, kus rahastatavate projektide arv ja kvaliteet ei pruugi olla optimaalsed.

¹ Stardiabi ettevõtluse toetamiseks. Meetme taotlemise ja menetlemise kord. Eesti Regionaalarengu Agentuur, 2001.

² MKM (2001). Ettevõtlus Eesti 2002-2006.

³ Hindamine käsitleb vaid toetust saanud ehk alustanud ettevõtjaid. EASi üldisemat tegevust potentsiaalsete ettevõtjatega hindamine ei hõlma.

Ökonomeetrilisi uuringuid finantseerimispiirangute tähtsusest alustavate ettevõtete puhul on üsnagi vähe. Neist mõned (vt Bates 1990 Ameerika ettevõtete kohta) on näidanud, et ettevõtete ellujäämistõenäosus kasvab oluliselt koos ettevõtjate algkapitaliga suuruse ja haridustasemega. Just viimasega on seotud likviidsuspiirangu hüpoteesile konkurentsi pakkuvad viimaste aastate uuringud, mis väidavad, et peamine ettevõtte kasvu ja ellujäämist mõjutav tegur on inimkapital. On ju väga oluline tegur panga või investori ja laenaja vahelises suhtes mõlema osapoole võimekus teineteist vajaliku informatsiooniga varustada (Binks ja Ennew, 1996). See aga sõltub nende teadmistest ja võimetest. Finantseerimispiiranguid käsitlevatest artiklitest on olulisemad veel Stiglitz'i ja Weiss'i 1981.a. artikkel, kus nad näitasid, et teoreetiliselt suureneb krediidi normeerimine (*credit rationing*) ettevõtte suuruse vähenemisega, ning Diamond'i (1991) artikkel, kus ta tõendab, et igale konkreetsele laenule omistatav risk oleneb ka laenu andja ja laenaja vahelise suhte kestusest, kuna teabe konkreetse laenukliendi riskitasemest omandab pank pikema aja vältel, mistõttu alustavad ettevõtted on taas halvemas olukorras laenuvahendite kaasamisel.

Stardiabi programmi vajadust on 2002. aastal valminud "Ettevõtluspoliitika 2002-2006" dokumendis põhjendatud järgmiselt: „VKEde arengut takistab finantseerimisvõimaluste nappus, eriti problemaatiline on ettevõtlustegevusega alustamiseks vajaliku kapitali kättesaadavus. Esineva turutõrke peamiseks põhjusteks on ebapiisav tagatis, väikelaenudega kaasnevad ebaproportsionaalselt suured tehingukulud pangale ning kõrged intressimäärad, mille põhjuseks on VKEde lühikesest tegevusajaloost tulenev suur risk.“

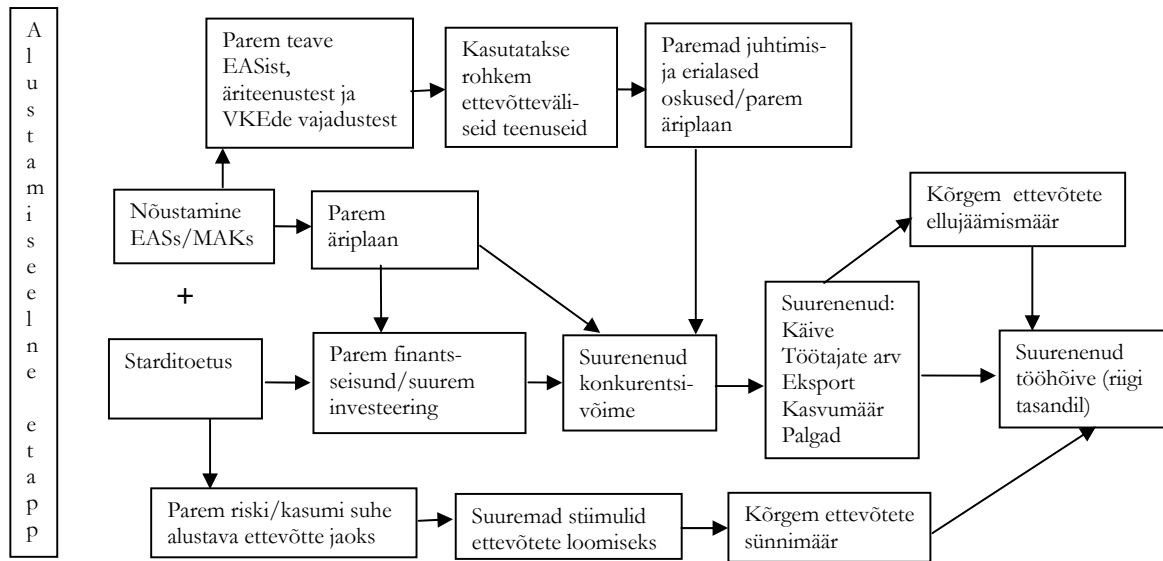
Kuigi viimase kolme aasta jooksul on finantsvahendite kättesaadavus VKEde arengu kitsaskohana küll tähtsusest vähenenud – 2002.a 34%lt langenud 21%ni 2005.a.⁴, siis nii alustavate kui ka väikeettevõtete seas mainib seda olulisena ~30% ettevõtetest. Kindlasti on seda langust oluliselt mõjutanud praegune väga soodus laenuuru olukord, mis aga tähendab, et negatiivsete turuarengute korral võib finantseerimisprobleemi tähtsus VKEde jaoks kiiresti kasvada. Finantseerimisprobleemi olulisust näitab ka elanike ettevõtlusuuring, mille kohaselt 58% potentsiaalsetest ettevõtjatest peab peamiseks takistuseks finantseerimisvõimalusi.⁵ Just potentsiaalsete ettevõtjate grupile tulekski Eestis tähelepanu pöörata, arvestades seejuures ühtlasi, et kui varasemalt oli peamiseks probleemiks madal tegutsevate ettevõtete arv (2001. aastal Eestis keskmiselt 24 ettevõtet 1000 elaniku kohta, Euroopa riikide keskmine näitaja aga 50–60 ettevõtet⁶), siis nüüd tuleks tähelepanu pöörata eelkõige kõrge kasvupotentsiaali ja innovatiivsete ettevõtete osakaalu tõstmisele. Lisaks on ettevõtete arvu osas küllaltki suured regionaalsed erisused, mistõttu on õigustatud Tallinna ettevõtjate välistamine toetusesaajate hulgast. Kas toetus ka tegelikkuses suundub kõige abivajavamatesse piirkondadesse, vajab siiski täpsemat analüüsi.

Eesti stardiabi programmi eeldatud mõjude loogika võib esitada järgmise skeemi kujul.

⁴ Antud kitsaskohta oluliseks pidanud vastanute osakaal. Vt. Eesti väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused. Saar Poll, August 2005.

⁵ Eesti elanike ettevõtlikkus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2004.

⁶ Ettevõtluse areng Eestis 2001. aastal. MKM, 2002.

Joonis 1. Stardiabi programmi mõjude loogika⁷

Programmi eeldatav mõju koosneb neljast komponendist:

1. **Soodsam kasumi-riski suhe ja võimaliku krediidi piirangu (*credit constraint*) kõrvaldamine** suurendab alustavate ettevõtete arvu.
2. Stardiabi toetus **suurendab investeeringute mahtu ja/või tagab ettevõtte parema finantsseisu**, mis võimaldab hiljem kas majandusraskused kergemini ületada või kiiremini kasvada. Suurem investeering võib avaldada mõju mitmete tegurite läbi nagu kuluefektiivsema suuruse saavutamine, kvalitatiivselt paremate tootmismeetodite kasutamine jne.
3. Koos stardiabiga pakuvad, kas siis EAS või maakondlikud ettevõtluskeskused alustavale ettevõttele nõustamist, mis läbi **ettevõtte alustab realistlikuma ja läbimõelduma äriplaaniga**. Samuti võib EAS tarvidusel juhtida ettevõtja tähelepanu koolitusvajadusele ja toetada sellega seonduvate kulude katmist.
4. Lisaks võib **ettevõtte saada teavet ja kasutamiskogemust ettevõttevälise nõustamise/koolitamise osas ning VKEde vajadustest** ja eelnimetatud teenuste kasulikkusest üldisemalt. Seega on tõenäolisem, et ettevõtja ka tulevikus vajaduse tekkides kasutab ettevõttevälisest abi ja pöörab enam tähelepanu arendustegevusele, mis omakorda soodustab ettevõtte ellujäämis- ja kasvuväljavaateid. Ühtlasi peaks esmane kokkupuude EASiga tooma kaasa antud ettevõtte suurema EASi teiste teenuste ja toetuste kasutamise tulevikus.

RAKis peamiseks tulemuslikkuse mõõdikuks seatud töökohtade arv suureneb seega nii läbi ettevõtete arvu kasvu kui ka iga ettevõtte suurenenud ellujäämisvõimaluste.

Vähearenenud laenuturu puhul on stardiabi programmil oluline positiivne kõrvalmõju ka suurenenud alustavate ettevõtete arvuga, parema projektide riski-tulu suhte ning suurema ettevõtete ellujäämismääraga kaasnev **pankade laenuosakondade teadmiste paranemine VKE sektorist** ja

⁷ Joonis ei sisalda multiplikaatori efekte (*multiplier effects*) jmt teiseseid mõjusid.

alustavate ettevõtetega suhtlemisest ning üldine VKEde laenude keskmise riskitaseme langus. Need peaksid kergendama tulevikus VKEde laenuvõimalusi nii algus- kui ka kasvufaasis.

2. Metoodika lühiülevaade

Kuna hindamise eesmärk on lisaks mõjude analüüsile saada teavet ka programmide toimimisest ja asjakohasusest, siis kasutati peamiselt **kvalitatiivseid meetodeid ja projekti tasandi ehk „alt-üles“ lähenemist**.

Starditoetuse hindamine keskendus küsimustele, kas programm on asjakohane ja vastab kasusaajate vajadustele ning kas programm on saavutanud seatud eesmärgid. Hindamine põhineb esmajoones **veebiküsitlustel ja (poolstruktureeritud) personaalintervjuudel ettevõtte juhtidega**. Viimaste eesmärk oli saada detailset teavet programmi toimimisest ja mõjudest kasusaajatele, ning hinnata toetuse lisanduvust. Hindamisele kuulusid 2004. aastal rahastatud projektid. Kokku viidi läbi 15 intervjuud toetust saanud ettevõtetega ja 10 intervjuud tagasilükatud taotlejatega. Lisaks toimus kaks veebiküsitlust⁸:

- Kõigi 2004.a toetust saanute seas (95 vastanut 193st kasusaanud ettevõttest – 49%)
- Kõigi 2004.a toetust taotlenud, kuid mittesaanute seas (63 vastanut 320st taotlenud ettevõttest – 20%)

Samuti intervjueriti programmide juhtimise ja poliitikate kujundamisega seotud huvitatud osapooli, et hinnata toetuse asjakohasust ja programmi juhtimist.

Küsimustikes ja intervjuudes keskenduti ennekõike sellele, kas toetus on asjakohane ja saavutanud oma eesmärgid, ning ettevõtete suhetele pankadega. EASist toetuse taotlemisprotseduure, suhtlemist ettevõtetega projekti elluviimise etapis ja kasusaajate rahulolu EASiga üldisemalt käsitleti vaid sedavõrd, kui see on mõjude hindamisel oluline.

Toetuse puhasmõju hindamisel lähtuti alljärgnevast metoodikast ja eeldustest:

- **Tühikoormus** (*deadweight*) – väljundid, mis oleks loodud ka ilma toetuseta.

Tühikoormuse analüüs põhineb kasusaajate hinnangutel, mis oleks juhtunud, kui nad ei oleks toetust saanud. Hinnangute teadasaamiseks kasutati järgmisi küsimusi:

- Kas Te oleksite alustanud/oleksite saanud alustada projekti ilma toetuseta/väiksema toetusega?
- Kas toetus muutis Teie investeeringuplaane (maht/ajastus/sisu)?

Lisaks kasutati täiendava informatsiooni saamiseks mittesaanute kontrollgrupi hinnanguid ja vastuseid. Objektivsuse huvides kasutati võimaluse korral intervjueri, mitte vastaja hinnanguid.

- **Lekkimine** (*leakage*) – väljundid, millest kasusaajad paiknevad väljaspool programmi/projekti sihtpiirkonda või –gruppi.

Antud toetuse puhul võib lekkimine olla probleemiks, kuna Tallinnas paiknevad projektid ei ole abikõlblikud. Kuna lekkimise otsene hindamine on väga keerukas, siis eeldati, et investeering on tehtud projektitaotluses märgitud piirkonnas ja taotluste programmi tingimustele vastavust on

⁸ Veebiküsitluste tulemused on esitatud Lisas 2.

eelnevalt juba kontrollitud. Arvestades, et alustavad ettevõtjad võivad palgata töötajaid ka Tallinnast, võib lekkimine siiski esineda tööturu mõtmes. Et aga programmi regionaalne mõõde ei hõlma otseselt tööhõivet, siis loeti lekkimine võrdseks nulliga.

- **Ümberpaiknemine** (*displacement*) – väljundid, mis loodi teiste samalaadsete väljundite arvel antud piirkonnas. Ümberpaiknemine võib esineda nii tootmisfaktorite kui ka tooteturul.

Ümberpaiknemist hinnatakse ettevõtte majandussektori ja ekspordi osakaalu järgi käibest. Ümberpaiknemine võib aset leida ka pangandusturul, kui toetus asendab erasektori rahastamisallikaid, kuid taoliste teiseste mõjude hindamine on väljaspool antud uuringu võimalusi.

- **Asendamine** (*substitution*) – väljundid, mis on saavutatud seeläbi, et ettevõtte asendas toetuse kasutamiseks ühe tegevuse teise samalaadsega.⁹

Asendamist ei olnud võimalik käesoleva hindamise käigus analüüsida.

Intervjueritavate ettevõtete valimisel võeti arvesse:

- Veebiküsitluses esitatud hinnanguid toetuse lisanduvuse kohta
- Ettevõtte tegevusala
- Ettevõtte asukohta (maakond)

Antud hindamine võttis programmi tulemuslikkusele ja üleschitusele hinnangu andmisel aluseks RAKis toodud eesmärgi ja indikaatorid (vt tabel 3).

Tabel 3. Tulemuslikkuse hindamise indikaatorid ja seatud eesmärgid

Indikaator	Ühik	2003			2004			2005		
		Ees-märk	Prog-noos*	Tegelik	Ees-märk	Prog-noos*	Tegelik	Ees-märk	Prog-noos*	Tegelik
Tulemused										
Loodud ettevõtted	Arv	140-180	na	170	160	na	193	180	na	153
Omafinantseering	Mln kr	4	na	na	8,1	14,8	na	9,6	13,5	na
Mõjud										
Ellujäämismäär 3a hiljem	%	na	na	na	56	na	89	63	na	na
Loodud töökohad 1a hiljem	Arv	na	na	na	200	na	556	230	na	na
Muud										
Ekspordipotentsiaaliga toetatud alustavate ettevõtete osakaal	%	na	na	na	5	na	15	na	na	na
Innovatiivsete toetatud alustavate ettevõtete osakaal	%	na	na	na	5	na	2	na	na	na
Loodud töökohad***	Arv	300-500	na	330	814	41	na	na	na	na

Allikas: EASi andmebaas. EASi strateegia- ja programmidokumendid. Autori arvutused.

* Prognoos – põhineb toetust saanute taotlustes esitatud prognoosidel.

⁹ Näiteks asendati toetuse tulemusel praegune töötaja eelnevalt töötava staatuses olnud inimesega ja uut töökohta seega ei loodud.

** Kasutatud on sõltuvalt olemasolevatest andmetest, kas prognoositud või tegelikke loodud töökohti pärast projekti lõppu.

*** EASi materjalides esinenud alternatiivne indikaator, mille täpsemat sisu ei õnnestunud välja selgitada.

2004.a tegelik ellujäämismäär kajastab 2006.a lõpus läbiviidud EASi järelhindamise käigus „aktiivselt tegutseva ettevõtte“ staatuse märkinud ettevõtteid.

2004.a tegelik loodud töökohtade number on leitud järgmiselt: töötajate arv = \sum (2006.a lõpus läbiviidud EASi järelhindamises märgitud palgaliste inimkuude arv)/12.

na – andmed puuduvad.

3. Hindamistulemused

3.1. Asjakohasus

Vastavus majanduspoliitilistele eesmärkidele

Starditoetuse üldeesmärgiks on „...stimuleerida uute ettevõtete teket“ ja spetsiifiliseks eesmärgiks „suurendada väike- ja keskmise suurusega ettevõtete tekke-, ellujäämis- ja arenguvõimalusi, parandades ligipääsu finantseerimisele“. Toetus on vastavuses riigi majanduspoliitiliste eesmärkide ja strateegiatega.

Kui varasemalt oli peamiseks probleemiks madal tegutsevate ettevõtete arv (2001. aastal Eestis keskmiselt 24 ettevõtet 1000 elaniku kohta, Euroopa riikide keskmine näitaja aga 50–60 ettevõtet¹⁰), siis aasta-aastalt on ettevõtlusaktiivsus ja ettevõtete arv tõusnud (2005. aastal keskmiselt 33 ettevõtet 1000 elaniku kohta¹¹), mistõttu on igati põhjendatud viimastel aastatel aset leidnud suurema tähelepanu pööramine kõrgema kasvupotentsiaaliga ning innovatiivsemate ettevõtete toetamisele/välja sõelumisele. Seda eesmärki täidavad nii valikukriteeriumid toetuse andmiseks kui ka ettevõtete käekäigu jälgimine pärast toetuse saamist ja nende edasine toetamine ning innustamine (mentorlusprogramm, edulugude avaldamine, ettevõtluskonkursid).

Lisaks on ettevõtete paiknemise osas jätkuvalt küllaltki suured regionaalsed erisused (vt Lisa 1 tabel 5), sestap on õigustatud Tallinna ettevõtjate välistamine toetusesaajate hulgast.

Kasusaajate vajadused

Starditoetuse asjakohasuse hindamisel tuleb arvestada, et starditoetuse sihtgrupp vajab loodavate ettevõtete edukaks tegutsemiseks lisaks rahalisele toele ka äriala teadmiste ja muu „pehmema“ abi pakkumist. „Pehmema“ abi all peetakse siin silmas teadmisi ehk siis eelkõige koolitust ja nõustamist. Finantsvahendite kättesaadavuse osas võib toetuse olemasolu pidada jätkuvalt asjakohaseks – vaatamata sellele, et viimase kolme aasta jooksul on finantsvahendite kättesaadavus VKEdes arengu kitsaskohana küll tähtsuselt vähenenud (2002.a 34%lt langenud 21%ni 2005.a.¹²), siis nii alustavate kui ka väikeettevõtete seas mainib seda olulisena ~30% ettevõtetest. Finantseerimisprobleemi olulisust näitab ka elanike ettevõtlusuuring, mille kohaselt 58% potentsiaalsetest ettevõtjatest peab peamiseks takistuseks finantseerimisvõimalusi.¹³ Kindlasti on finantseerimisvahendite kättesaadavust oluliselt mõjutanud praegune väga soodus laenuuru olukord, mis aga tähendab, et negatiivsete turuarengute korral võib finantseerimisprobleemi tähtsus VKEdes jaoks kiiresti kasvada.

¹⁰ Ettevõtluse areng Eestis 2001. aastal. MKM, 2002.

¹¹ Eesti Statistikaameti andmebaas, autori arvutused.

¹² Antud kitsaskohta oluliselt pidanud vastanute osakaal. Vt. Eesti väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused. Saar Poll, August 2005.

¹³ Eesti elanike ettevõtlikkus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2004.

Samuti on olemas vajadus „pehmema“ abi järele arvestades, et alustavate ettevõtete taolise toetamise praktika on maailmas laialdast tunnustust leidnud. „Pehme“ abi siht on parandada ettevõtte ellujäämis- ja kasvuvõimalusi pakkudes ettevõtjatele teavet nii igapäevaseks tegutsemiseks kui ka noorte ettevõtete keerukamate arenguetappide edukaks läbimiseks. Seega võib starditoetusega sageli kaasnevat nõustamisteenust ja –toetust äriplaani parandamiseks pidada igati õigustatud lähenemiseks. Ka alustavatele ettevõtjatele suunatud koolitustoetused on orienteeritud antud vajaduse rahuldamisele.

Partnerlus EASiga

Lisaks eeltoodud kahele tahule on riigi seisukohalt oluline EASi pikaajalise partnerlussuhte loomine ettevõtjaga.¹⁴ Partnerlussuhte loob võimalused ja positiivse-respekteeeriva suhtumise kasusaajas, mis lubavad hiljem EASil toetada ja suunata ettevõtte käitumist riigi majanduse seisukohalt optimaalses suunas. Paraku ei olnud EAS vähemalt 2004. a toetuse saajate ja ka mittesaajate intervjuude põhjal partnerlussuhete hoidmisel eriti edukas. Samas võis see olla tingitud struktuurifondide rakendamise alusetapiga seondunud paratamatute probleemidega ning tänaseks võivad mitmed murekohad olla juba kõrvaldatud. Tuleb siiski ära märkida, et väga suur osa toetust mittesaanute küsimustikule vastanutest pidasid kogemust EASiga suhtlemisel negatiivseks. Näiteks toodi sageli esile taotluse tagasilükkamise põhjenduse pealiskaudsust ja õigustamatust.

Hindamiskriteeriumid

Toetusprogrammi asjakohasust mõjutavad suuresti taotluste hindamisel kasutatavad kriteeriumid. Riik on seadnud eesmärgiks toetada eelkõige kõrgema kasvupotentsiaaliga ning innovatiivseid ettevõtteid. Kuna just viimased loovad peamise osa toetusega kaasnevatest mõjudest, siis on eelistused igati õigustatud (vt näiteks töökohtade loomise osas Lisa 1 tabel 11). Samas tuleb märkida, et hindamiskriteeriumides ei arvestata, vähemalt otseselt mitte, projektide lisanduvust.

Toetuse tingimused

Kasusaajad pidasid seadmete soetamise toetamist igati õigustatuks ja nende projekti seisukohalt vajalikuks. Samas tuleb märkida, et tänaseks on ettevõtjate jaoks oluliseks probleemiks kujunenud sobivate ruumide leidmine, tööjõu puudus ning vahendite nappus turundustegevuste elluviimisel (viimane võib küll viidata puudustele koostatud äriplaanides, mis ei osanud turundusvajadusi arvesse võtta).

Toetuse suuruse kohta – kas see on liiga suur madala oodatava käibe (elustiili ettevõtte) ja samal ajal liiga väike tõsiste alustavate ettevõtjate jaoks – ei ole antud uuringu raames võimalik hinnangut anda, kuna keskenduti perioodile (aasta 2004), mil kehtis ühtne toetussumma kõigile kasusaajatele. Võib siiski ära märkida, et 2005. aastal oli nõ elustiili ettevõtete osakaal toetusesaajate seas on 30% (vt Lisa 1 tabel 8).

Ettevõtete kasvufaas

Et programmi eesmärk ei ole mitte ainult ettevõtete loomine, vaid ka nende elujõulisus ja kiire kasvamine, siis tuleb rõhutada ka ettevõtete poolt intervjuudes ära märgitud rahaliste vahendite nappus tegevuse edasi arendamiseks. Kui ettevõtted selles etapis abi ei saa (olgu see rahaline või mitterahaline), siis mõjub see negatiivselt programmi eesmärkide täitmisele.

¹⁴ Sõltuvalt valitud toetuse ellurakendamise süsteemist võib rõhuasetus partnerlussuhte loomisel lasuda ka teistel otseselt toetust saanud ettevõtjaga kokkupuutuvatel organisatsioonidel/isikutel (nt. MAKid, nõustajad).

3.2. Tõhusus

Katvus

Toetuse kasusaajate hulk (150-200 aastas) on küll tagasihoidlik, kuid väga ligikaudse hinnangu kohaselt, arvestades et Eestis luuakse ~1 000 ettevõtet programmi abikõlblikes harudes (va alla 20 töötajaga FIED), saavad starditoetust ~15% alustavatest ettevõtjatest.¹⁵

Toetuse regionaalne jaotus

Kuigi tervikuna on toetuse regionaalne jaotus igati rahuldav – madala ettevõtlusaktiivusega piirkondades on toetatud suuremat osa loodud ettevõtetest (vt Lisa 1 tabel 5). Samas on toetussummadest suurem osa siiski läinud ka Tartu- ja Harjumaale. Silma torkab ka mõne piirkonna kõrgem aktiivsus (nt Ida-Virumaa, Saaremaa). Kui see on tingitud nimetatud regioonides toimuvast aktiivsest tööst potentsiaalsete taotlejatega ja taotlejate nõustamisega, siis oleks võimalik tõsta programmi tõhusust parandades sarnast tegevust alaesindatud regioonides.

Toetuse jaotus ettevõtjate tüüpide lõikes

Toetustootluste hindamiskriteeriumid soosivad kõrge õnnestumispotentsiaaliga projektide väljasõelumist. Ettevõtja kogemusi enne starditoetuse saamist võib lugeda igati positiivseks. 33,7% olid enne antud ettevõtte alustamist töötnud mõne ettevõtte juhina ja 40,0% osalenud mõne ettevõtte juhtimisel. See peaks aitama kaasa toetatud projektide õnnestumisele.

Finantsvõimendus

Finantsvõimendus on hea, kuna tegelikuks kaasfinantseeringumääraks kujuneb enamasti vähem kui piiriks seatud 75% (keskmine aasta kogusummas 2004.a 65%. ja 2005.a 57,8%).¹⁶

Nõustamine ja äriplaan

Nõustamiskomponendi olemasolu on igati asjakohane. Samas on nõustamisteenuse sisu ja reaalne kasu ettevõtte majandustegevusele puudulik, mistõttu starditoetuse tõhusus osutub tõenäoliselt samuti potentsiaalsest madalamaks.

3.3. Mõjus

Prognooside/eesmärkide täitmine

Kasusaajad on reeglina ettevõtetud projektid ellu viinud. Positiivseks võib pidada ka väga kõrget toetatud ettevõtete ellujäämismäär – 193st 2004. aastal toetust saanud ettevõttest 172 tegutsevad jätkuvalt aktiivselt, mis teeb ellujäämismääraks 89%.¹⁷ Samas osutub uutele ettevõtetele sageli kõige keerukamaks just 3. aasta, sestap on oluline anda ellujäämismäärade osas uus hinnang 2007-2008. aastal.

Toetuse mõju ettevõtete majandusnäitajatele on veel vara hinnata. Võib siiski märkida, et paljud ettevõtted ei ole saavutanud toetuse saamise järgse aasta käibeprognoose. Peamiste põhjustena töid ettevõtted ise ära:

- Projekti alguse viibimine (vahetevahel tingitud toetuse hilisemast saamisest)
- Puudulikud turustamisoskused või rahapuudus reklaami tegemiseks

¹⁵ Eesti Statistikaamet. Autori arvutused.

¹⁶ EASi andmebaas. Autori arvutused.

¹⁷ EASi 2004. a starditoetuse projektide järelhindamine.

- Sobiva tööjõu puudus
- Ootamatud arengud turgudel
- Mõne suurema kliendi äralangemine
- Liigoptimistlikud prognoosid

Töökohtade loomisel on toetatud ettevõtted olnud samas küllaltki edukad (vt Lisa 1 tabel 11). 2004. aasta projektide järelhindamise tulemuste kohaselt oli neis ettevõtetes loodud 556 täisajale taandatud töökohta. See on oluliselt rohkem kui eesmärgiks seatud 200 töökohta. Oluline on veel märkida, et kuigi pooltes ettevõtetes on alla 3 töötaja, siis üle 1/3 töökohtadest on loonud enam kui 9 töötajaga ettevõtted, mida on kokku alla 5% toetuse saajate seast. Seega kui toetuse eesmärgiks on stimuleerida töökohtade loomist, siis tuleks enam tähelepanu pöörata kasvavate ettevõtete toetamisele.

EAS partnerina

Ettevõtte kohapealne külastus, mis käesoleval hetkel on oma olemuselt EASi kui rahajagaja regulatiivse rolli (ehk peamiselt finantsauditi) täitmisele suunatud, jätab kasutamata olulise võimaluse suhelda ettevõtjaga ja neid nõustada. Viimane omakorda tagaks riigi toetuste suurema mõjususe, kui sellega kaasneks ettevõtja parem arengupotentsiaal.

„Pehme“ abi

Pehme abi mõju jaguneb kolme komponendi vahel:

1. Äriplaan ja nõustamine

Positiivne on, et veebiküsitluses märkis 88,4%, et nad koostasid plaani ise või siis koostöös konsultandiga ning üle 50% leidis, et neil oli äriplaani koostamisest hiljem ettevõtte juhtimisel „väga oluliselt“ või „oluliselt“ kasu. Samas selgus enamikest intervjuudest, et tegelikult äriplaani siiski hiljem ei kasutatud (mõned olid kasutanud kas uute toetuste või pangast laenu taotlemisel) ja ei ole plaanis hiljem muudatusi teinud. Peamiselt kasutati äriplaani ettevõtte käekäigu kõrvutamiseks prognoosituga.

Seega on äriplaani mõju ettevõtte tegevusele hiljem olnud üsna madal. Samas võib oluline osa mõjust ilmnedagi läbi äriplaani koostamisharjutuse käigus oma äriidee läbimõtlemise ja seda osa kasusaajaid ka rõhutas. Konsultandi kaasamise mõjuna märgiti küll ka selgema pildi saamist ettevõtte plaanidest, kuid peamise rollina nähti siiski äriplaani EASi vajadustele kohandamist. Seetõttu võib järeldada, et nõustamistoetus (ja teenus) ei täida vähemalt osaliselt oma eesmärki.

2. Tagasiside/suhe EASiga

Tagasiside kasusaajatele pärast projekti lõppu on puudulik. Vaid 21% veebiküsitlusele vastanutest märkis, et on sellist tagasisidet saanud. Intervjuudes tõid mõned ettevõtjad positiivselt esile mentorlusprogrammi raames saadud nõuandeid. Reeglina piirdus EASi/MAKi roll nõustamisega taotluse koostamisel ja hilisema aruandluse täitmisel ning sisuline abi ettevõttele (sh diagnostika) puudus.

Kontakti hoidmine ja partnerlussuhte loomine on nõrk või vähemalt kõikuva kvaliteediga kasusaajate lõikes (osadele kasusaajatele on soovitatud uusi toetusi, kuid teised ei ole saanud mingisugust positiivset tagasisidet). Pärast starditoetuse projekti lõppemist, mis kasusaajale võib jääda pikaks ajaks viimaseks kontaktiks EASiga/MAKiga ei pakuta ettevõttele hetkeolukorra analüüsi ja soovitusi tulevikuks. Selle üheks tulemuseks on olnud teiste EASi teenuste madal kasutamine. Kui viimase

tagajärjeks ei ole just suurenenud ebaõnnestumiste arv, siis ettevõtte kasvumäära võib see küll pidurada. Samuti kurtsid paljud ettevõtjad, et neil puudub teave EASi poolt pakutavatest võimalustest.

Tuleb siiski märkida, et hindamisel küsitleti 2004. aastal toetust saanud ettevõtteid ning tänaseks võib olukord olla juba oluliselt paranenud. Täna pakub EAS kõrgema arengupotentsiaaliga ettevõtetele diagnostikat, mis seisneb 1-2-leheküljelise analüüsi ja soovitude koostamises ettevõtte tarbeks.

3. Teiste EASi toetuste kasutamine

Starditoetuse saajad ei ole aktiivselt kasutanud teisi struktuurifondide toetusi ehk siis toetuste kasutamise tõenäosus ei ole suurenenud. Kõige rohkem on viimasel pooleteisel aastal kasutatud koolitustoetust (~10% veebiküsitlusele vastanutest). Ka tervikuna on ettevõtteväliste nõustamis- ja koolitusteenuste kasutamine madal (11-18%). Probleemiks on siin kindlasti ka ettevõtjate enda poolt ära märgitud madal teadlikkus toetusvõimalustest ja soov saada sagedamini uut teavet EASi tegemiste kohta. Samas võib koolitus- ja nõustamisteenuste vähesese kasutamise põhjuseks olla ka ettevõtete varane arenguetapp, mil uut nõudlust teenuste järele ei ole veel tekkinud, ning see seisab ees paaril järgmisel aastal.

Kasvufaasi sisenemine

Toetuse mõjususe sõltub ka sellest, kuidas kulgeb ettevõtte areng pärast starditoetuse projekti lõppu ja kuidas toetab riik ettevõtteid nende arengu järgmistel otsustavatel hetkedel ehk siis kui ettevõtte siseneb alustamisjärgust kasvujärku. Tavaliselt nõuab „uuele tasemele“ jõudmine täiendavat investeringut kas siis seadmetesse, käibevahenditesse või uutesse inimestesse. Hetkel puuduvad vahendid ettevõtete toetamiseks selles faasis, mistõttu ka starditoetuse mõju võib jääda madalamaks, kuna ettevõtteid ei kasuta ära oma täit arengupotentsiaali.

Tühikoormus

37% veebiküsitlusele vastanutest ütles, et nad oleksid viinud projekti ellu ka ilma toetuseta. Seega võiks vaid lühiajalist mõõdet silmas pidades tühikoormust pidada keskmisel tasemel olevaks. Samas oleksid enamik ettevõtjaid oma projektid ellu viinud siiski väiksemas mahus ja oluliselt pikema aja jooksul, mis vähendab mahuline ja ajaline lisanduvus esialgset tühikoormuse hinnangut oluliselt. Ka võrreldes teiste EASi toetustega on tühikoormus enamikest teistest toetustest madalam.

Ümberpaiknemine

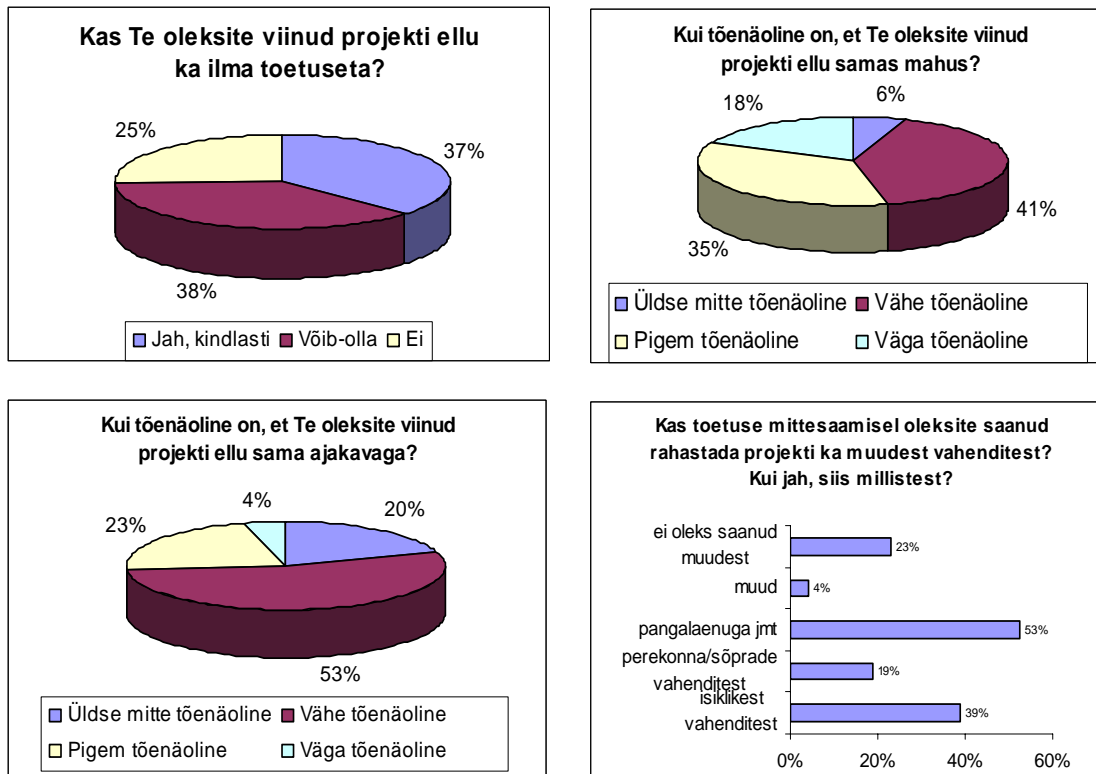
Eksportivate ettevõtete osakaal on küll hea, aga ümberpaiknemine võib siiski olla teatud määral probleemiks, kuna paljude teenuste puhul paiknevad konkurendid kohalikus regioonis.

Toetuse laiemad mõjud

Kui analüüsida Joonisel 1 toodud nelja peamist starditoetuse mõjukanalit, siis tuleb nentida, et neist kaks ei ole kõige edukamalt toimunud – äriplaanid ja nõustamine on olnud nõrgad ning ettevõtjad ei ole kasutanud rohkem ettevõtteväliseid teenuseid ja toetusi. Kõrgema ettevõtete sünnimäära osas paraku andmed puuduvad. Samas võib eeldada, et kuna vähemalt neljandikku projektidest ei oleks tõenäoliselt ilma toetuseta ellu viidud, siis on toetus positiivselt mõjutanud uute ettevõtete loomist. Tuleb siiski arvestada, et toetust mittedaanute veebiküsitluses selgus, et ligi pooled antud projekti elluviimisest loobunud ettevõtjad viisid ellu mõne muu äriprojekti, mistõttu kogumõju ettevõtete sünnimääradele võib olla madalam.

Et üks eesmärk oli ettevõtete hilisem suurem laenuvõime ja ise toimetulemine, siis on väga positiivne, et üle 30% ettevõtetest taotlesid hiljem laenu ja kõik seda ka said. Tuleb siiski arvestada, et ligi 25% neist oli saanud positiivse otsuse laenule juba ka enne starditoetuse saamist. Kuigi kõrge laenamisprotsent võib näidata, ka et äriplaan oli vildakas ja ettevõtjad olid ühel hetkel probleemide ees ning sunnitud laenama, räägib sellele vastu asjaolu, et paljud hiljem laenu saanud ettevõtjad olid varasemast laenamisest loobumise põhjusena märkinud puudulikku tagatist või siis kartust võtta laenamisega kaasnevaid riske.

Joonis 2. Hinnang tühikoormusele

Allikas: PRAXISE veebiküsitlus. Tulemusi vt Lisa 2.

Projektide jaotus regionaalses ja tegevusalade lõikes

Tervikuna võib projektide sektoraalset jaotust pidada heaks. Rahastatud on projekte kõikidest maakondadest ja töötleva tööstuse osakaal on kõrge (vt tabel 8). Ka eksportivate ettevõtete osakaal on küllaltki kõrge (2004. a projektide hulgas 15%).

4. Järeldused ja soovitusel programmi muutmiseks

- Kuigi viimase kolme aasta jooksul on finantsvahendite kättesaadavus ettevõtete loomise ja VKEde arengu kitsaskohana tähtsusest vähenenud, võib **toetust** pidada selles osas **jätkuvalt asjakohaseks**.
- Ka **nõustamis- ja koolitusvõimaluse komponendi** olemasolu starditoetuse taotlemisel on igati asjakohane. **Paraku on nõustamisteenusu sisu ja reaalse kasu ettevõtete**

majandustegevusele osutunud oodatust tagasihoidlikumaks. Sestap on ka starditoetuse tõhusus tõenäoliselt potentsiaalsest madalam olnud.

Sageli piirdub nõustaja ja ettevõtja kontakt vaid äriplaani kohandamisega EASi nõudmiste tarbeks ning nõustajal ei ole huvi äriplaani sisulise kvaliteedi ja realistlikkuse vastu. Sel juhul ei saa ettevõtja alustamisel vajalikku sisulist nõu, mis võimaldaks oma tegevust paremini analüüsida, potentsiaalseid ohte märgata ja neile lahendusteid leida.

Võimalik lahendus oleks **nõustaja ja ettevõtja kontakti pikendamine**. Näiteks seeläbi, et äriplaani koostamise **nõustaja toimiks esimese aasta jooksul ka ettevõtte tegevuse järelvaatajana-juhendajana**, vastutades sealhulgas prognooside saavutamise eest. Hea näide on mentorlusprogramm, mis on saanud ettevõtjatelt positiivse hinnangu.

- **Toetuse ülesehitus toetab kõrge tõhususe tagamist.**

Esiteks, soodustavad suurema valdkondliku või ettevõtluskogemusega ettevõtjaid eelistavad taotluste hindamiskriteeriumid kõrgema õnnestumispotentsiaaliga projektide väljavalimist. Teiseks, on sisseseade rahastamine taganud selle, et kulutused olid äritegevuseks kindlasti vajalikud. Kolmandaks, on nõu elustiili ja kasvupotentsiaaliga ettevõtete eristamine toonud kaasa väiksemamahuliste toetuste osakaalu tõusu.

Tõhusust toetab ka **nõutust kõrgem finantsvõimendus**, kuna tegelikuks kaasfinantseerimismääraks kujunes enamasti vähem kui piiriks seatud 75% (keskmine aasta kogusummas 2004.a 65%. ja 2005.a 57,8%).

- Toetusmeetme maine sai kahjustada, kui vahendid lõppesid eelarveaasta keskel. Tarvilik oleks **vältida rahaliste vahendite ootamatut lõppemist programiperioodi keskel**, kuna see kahjustab EASi kui usaldusväärse partneri mainet.

Nii veebiküsitlusest kui ka intervjuudest selgus, et toetust mittesaanud on EASi tegevusega üsna rahulolematud ja sageli mainiti toetuse mittesaamise põhjusena ära ka „rahade ootamatut otsalõppemist” ja sellest tingitud „otsitud taotluse tagasilükkamise põhjendus”. Et ka vooruline lähenemine (mis rahade otsalõppemise ohtu vähendaks) ei pruugi starditoetuse programmi puhul olla parim lahendus, siis on soovitatav jätkata jooksva taotlusprotsessiga. Kuigi vahendite otsalõppemist ei pruugi alati olla võimalik ära hoida, siis peaks see olema eesmärgiks, mille nimel tööd teha. Kindlasti tuleks vahendite otsalõppemise ohust ettevõtjaid varakult teavitada. Rahaliste vahendite otsalõppemise vältimiseks võib kasutada EASi sisemist aktiivset programmide vahendite juhtimist. EAS võiks vastavalt hindamiskomiteede toimumisel **seada igakuised/-kvartaalsed sihtmärgid soovitava välja jagatava toetuse summa osas**. Seda peaksid toetama sisemised reeglid sihtmärkide arvutamise, nende saavutamise jälgimise, sihtmärkidest kõrvalekaldumise põhjenduste jmt kohta. Üheks võimaluseks on ka aktiivne selgitustöö riigieelarve koostamise käigus, et eraldised oleksid piisava varuga.

- Toetuse kasusaajate hulk (150-200 aastas) on küll tagasihoidlik, kuid väga ligikaudse hinnangu kohaselt **saavad starditoetust ~15% alustavatest ettevõtjatest** (abikõlblikes harudes).

Toetuse regionaalne jaotus on igati rahuldav – madala ettevõtlusaktiivusega piirkondades on toetatud suuremat osa loodud ettevõtetest. Samas torkab silma ka mõne piirkonna kõrgem aktiivsus (nt Ida-Virumaa, Saaremaa). Kui see on tingitud nimetatud regioonides toimuvast aktiivsest tööst potentsiaalsete taotlejatega ja taotlejate nõustamisega, siis oleks võimalik tõsta programmi tõhusust parandades sarnast tegevust alaesindatud regioonides. **MAKd peaksid tegutsema aktiivsemalt** uute ettevõtete loomise stimuleerimiseks maakondades, kus üldine ettevõtete sünnimäär ja starditoetuse kasutamine on keskmisest madalamad.

Positiivne on maapiirkondadest toetustsaanute suur osatähtsus ning **kõrge alustavate ettevõtete osakaal tööstussektoris. Samas on kõrge kasvupotentsiaaliga ja teadmussektori toetuse saajate osakaal olnud oodatust madalam.**

- **Rahastatud projektid on reeglina olnud edukad ja starditoetus on seda soodustanud:**
 - Toetus on olnud **oluline algkapitali allikas** ja selle puudumisel oleks paljud sunnitud olnud rahastama projekti laenuga. **Alustanud ettevõtete ellujäämismäär** on seni **kõrge** (89% 2.a pärast projekti algust).
 - Töökohti on loodud oodatust rohkem (2004. a 182 toetust saanud ettevõttes töötas 2006.a **556 palgatöötajat**), samas ei ole paljud ettevõtted **ei ole saavutanud toetuse saamise järgse aasta käibeprognose.**
 - **Tühikoormus on keskmisel tasemel.** Et aga enamik ettevõtjaid oma projektid ilma toetuseta ellu viinud väiksemas mahus ja oluliselt pikema aja jooksul, siis vähendab mahuline ja ajaline lisanduvus esialgset tühikoormuse hinnangut oluliselt. Ka võrreldes teiste EASi toetustega on tühikoormus olnud enamikest teistest toetustest madalam.
 - Lisaks on toetusel olnud positiivseid kõrvalmõjusid, mis aitavad kaasa projektide jätkusuutlikkusele. Näiteks on ettevõtted hiljem olnud väga edukad laenu saamisel – üle 30% ettevõtetest taotlesid hiljem laenu ja kõik seda ka said.
- **Kui rahalise toetuse mõjukanal on toimunud edukalt, siis ettevõtete arengupotentsiaali oluliselt mõjutav „pehme” abi on olnud vähemefektiivne.** Nagu juba eelpool märgitud on nõustamine taotlemisel olnud mõjult oodatust tagasihoidlikum ning ka ettevõtte arengu edasistel etappidel on võimalusi tegevuse parandamiseks:
 - **Puudub aktiivse kontakti säilitamine ettevõtjaga ning EAS toimib raha jagaja ja selle kasutamise kontrollijana,** mitte ettevõtete ja teiste turuosaliste partnerina. Kui EASil või nende programmide ellurakendamisega seotud partneritel puudub kontakt toetuse saajatega, siis on võimalus nende edasist arengut ja tegevust mõjutada väga väike. Tuleks jätkata tööd järeelhindamise käigus tehtavate ettevõtjate külastamiste muutmist lihtsa küsitlemisega pürduvast külastusest (nõ „**kontrollvisiidist**”) sisuliseks ettevõtte arengule kaasaaitamisele suunatud **nõustamisvisiitideks.**
 - **Tagasiside kasusaajatele pärast projekti lõppu on puudulik.** Vaid 21% veebiküsitlusele vastanutest märkis, et on sellist tagasisidet saanud. Reeglina piirdus EASi/MAKi roll nõustamisega taotluse koostamisel ja hilisema aruandluse täitmisel ning sisuline

abi ettevõttele (sh diagnostika) puudus. **Tuleks pöörata suuremat tähelepanu monitooringule ja starditoetuse saajate mentorlusele**, sh mentori ja ettevõtja vahelise suhte rajamisele ning hoidmisele.

- o **Ettevõtjad on kasutanud vähe ettevõtteväliseid koolitus-/nõustamisteenuseid ja toetusi.**

Kuigi üheks põhjuseks võib siin olla uute ettevõtete arenguetapi omapära, siis kindlasti on seda mõjutanud ka ettevõtjate madal teadlikkus toetusvõimalustest. Intervjuudes toodi tihti esile soovi saada sagedamini uut teavet EASi tegemiste kohta – nt igakuist infolehte toetuste kohta vms. Seega oleks **vajalik EASi regulaarsem teavitustöö ettevõtjatele pakutavatest võimalustest.**

Eraldi tooks välja soovitusel kasvu- ja ekspordipotentsiaaliga ettevõtete toetamisest.

- **Toetuse mõju ettevõttele ja ka laiemad mõjud sõltuvad ettevõtja tüübist** – elustiili ettevõtjate puhul on mõjud reeglina väiksemad kui kasvule orienteeritud ettevõtete puhul. Praegu **eristatakse neid vaid antava toetuse suuruse järgi**, kuid EASi ressursse saaks tõhusamalt kasutada kui neid käsitletak erinevalt ka näiteks taotluste hindamisprotsessis.

Võiks selgelt eristada kõrge kasvupotentsiaaliga toetused ja väikesed toetused (praegused 50 000 kr projektid). Neil projektitüüpidel on erinev lisanduvus (töökohad, arenguvõimalused, riskid) ja sellest tulenevalt võiks nende jaoks olla ka erinev hindamisprotseduur. Näiteks tuleb enamik töökohti suurematest ja kiiremini kasvavatest projektidest (vt tabel 11). Seega oleks kasulik rakendada enam ressursse taoliste projektidega tegelemiseks ja seda juba alates taotluste **hindamisprotseduurist. Viimane võiks väiketootustele olla lihtsam ja seda võiks käsitleda minimaalse hindekünnise ületamisena.** Suuremate projektide puhul toimuks aga nende omavaheline konkureerimine. Kuna lisanduvus varieerub projekti tüübist sõltuvalt, siis võiks vastavalt varieerida ka kaasfinantseerimismäära. Tänapäevane starditoetus ei innusta esitama suuremaid projekte, kuna toetusel on maksimumpiir. Kui maksimumist loobuda võib kaaluda **astmelist toetuse kaasfinantseerimismäära** (näiteks neli projektisumma vahemikku ja vähenev toetusmäär suuremate projektide korral).

Samuti võiks kaaluda tänase prognoositaval käibel põhineva projektitüüpide eristamismeetodi täiendamist, kuna kõrge kasvu- või ekspordipotentsiaaliga ettevõtete käive võib algusaastatel olla madal.

- **Hetkel puuduvad EASil vahendid kasvufaasi jõudnud starditoetuse saajate toetamiseks.**

Pärast stardifaasi jõuab ettevõtte tavaliselt olukorda, kus kiire kasvu faasi sisenemiseks on vajalik täiendav investeering. Hetkel taolise investeeringu toetamiseks vahendid puuduvad (va ekspordiplaan), mistõttu ettevõtete areng võib jääda soiku. Lahenduseks võiks olla nõ 2-etapiline toetus, mille raames pärast stardifaasi lõppemist „premeeritaks” edukamaid, et neid kasvama innustada. **2. etapi toetus võiks olla nõ kasvupakett**, mis kataks nii jooksvaid kui ka investeeringukuluseid (nõustamine, koolitus, tootearendus, seadmed, ekspordiplaan, laenuгарантиi preemia hüvitamine, projekti juhtimise kulud vms). Pakett oleks suunatud vaid kõige edukamatele ja koostataks vastavalt ettevõtte vajadustele. Laenuгарантиi kaasamisel oleks tarvilik finantsnõustajate olemasolu ja osalemine.

- **Alternatiivina** starditoetusele või seda **täiendava rahastamisallikana** võib kaaluda **riiklikku laenugarantiid**.

Arvestades, et paljud ettevõtted siiski said pankadest positiivse vastuse oma laenuaotlustele enne stardiabi saamist, sellele, et paljud märkisid laenu tagatist probleemina laenu taotlemisest loobumisel ja paljud inimesed võtavad eraisiku laene äriprojekti elluviimiseks, võib laenugarantiid pidada sobivaks alternatiiviks osadele starditoetuse projektidele. Samas peab Eesti praegustes tingimustes arvestama, et oodata on laenuintresside tõusu, paljud inimesed on oma rahavood sidunud eluasemelaenude teenindamisega ja et reeglina on inimesed tõrksad laenu võtmisel (vt täpsemalt Lisa 3 tabel 12).

Siiski võiks kaaluda **maksimaalse starditoetuse piiramist ja suuremate projektide suunamist laenugarantii kasutamisele**. Laenugarantiid võiks edukalt kasutada ka komplektis koos EASi toetustega, seda nii käibe- kui ka investeerimiskapitali võimaldamiseks ettevõtjatele. Kui EAS otsustab tegeleda huvipakkuvate ja suurt kasvupotentsiaali omavate ettevõtetega eraldi, võiksid EASis olla finantsnõustajad, kelle ülesandeks oleks panna ettevõtja jaoks kokku just neile sobiv pakett – investeeringutoetus, laenugarantii, pehmed toetused.

Lisa 1. Andmeid starditoetuse kohta

Tabel 4. Toetuste maakondlik jaotus 2004-2005 (tk, tuh kr)

Maakond	2004				2005			
	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal
LÄÄNE-VIRU	13	6,7%	1 848	6,8%	9	5,9%	775	4,2%
PÄRNU	14	7,3%	2 019	7,4%	16	10,5%	2 050	11,1%
TARTU	29	15,0%	4 134	15,1%	22	14,4%	2 466	13,3%
RAPLA	4	2,1%	523	1,9%	5	3,3%	650	3,5%
SAARE	22	11,4%	2 925	10,7%	14	9,2%	1 745	9,4%
JÕGEVA	6	3,1%	957	3,5%	8	5,2%	839	4,5%
VÕRU	9	4,7%	1 217	4,4%	6	3,9%	685	3,7%
IDA-VIRU	34	17,6%	4 905	17,9%	26	17,0%	3 719	20,1%
JÄRVA	8	4,1%	1 173	4,3%	3	2,0%	260	1,4%
HARJU	19	9,8%	2 789	10,2%	15	9,8%	2 009	10,8%
PÕLVA	6	3,1%	767	2,8%	8	5,2%	932	5,0%
VALGA	7	3,6%	996	3,6%	9	5,9%	958	5,2%
HIIU	3	1,6%	414	1,5%	0	0,0%	0	0,0%
VILJANDI	6	3,1%	886	3,2%	4	2,6%	420	2,3%
LÄÄNE	13	6,7%	1 799	6,6%	8	5,2%	1 008	5,4%
KOKKU	193	100,0%	27 350	100,0%	153	100,0%	18 515	100,0%

Allikas: E.ASi andmebaas. Autori arnutused.

Tabel 5. Ettevõtlusaktiivsuse ja toetuste maakondlik jaotus 2004-2005 (tk, tuh kr)

	Starditoetus (2004-2005)				Eesti (2005)				Toetust saanud/loodud ev-d* (%)
	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal	Loodud ettevõtted	Osa-kaal	Loodud ettevõtted per 1000 el	Ettevõtted per 1000 el	
LÄÄNE-VIRU	22	6,4%	2 623	5,7%	48	5,4%	0,7	10,1	18,8%
PÄRNU	30	8,7%	4 069	8,9%	90	10,0%	1,0	14,4	17,8%
TARTU	51	14,7%	6 600	14,4%	204	22,8%	1,4	16,6	10,8%
RAPLA	9	2,6%	1 173	2,6%	22	2,5%	0,6	10,3	22,7%
SAARE	36	10,4%	4 670	10,2%	41	4,6%	1,2	12,8	34,1%
JÕGEVA	14	4,0%	1 796	3,9%	23	2,6%	0,6	6,2	34,8%
VÕRU	15	4,3%	1 902	4,1%	31	3,5%	0,8	9,1	19,4%
IDA-VIRU	60	17,3%	8 624	18,8%	64	7,1%	0,3	4,5	40,6%
JÄRVA	11	3,2%	1 433	3,1%	18	2,0%	0,5	8,3	16,7%
HARJU	34	9,8%	4 798	10,5%	208	23,2%	1,7	17,7	7,2%
PÕLVA	14	4,0%	1 699	3,7%	24	2,7%	0,8	9,2	33,3%
VALGA	16	4,6%	1 954	4,3%	27	3,0%	0,8	8,1	33,3%
HIIU	3	0,9%	414	0,9%	15	1,7%	1,5	13,8	0,0%
VILJANDI	10	2,9%	1 306	2,8%	52	5,8%	0,9	8,8	7,7%
LÄÄNE	21	6,1%	2 807	6,1%	29	3,2%	1,0	12,2	27,6%
KOKKU	346	100,0%	45 868	100,0%	896	100,0%	0,7	17,6	17,1%

Allikas: E.ASi andmebaas. Eesti Statistikaameti andmebaas. Autori arnutused.

Märkused: Eestis loodud ettevõtted on 2005. aastal registreeritud uued nullist suurema käibega ettevõtted peamistes abikõlblikes harudes (st välja on jäetud primaarsektor, hulgi- ja jaekaubandus, transport ja side; hõlmab ka ettevõtteid, mille majandusharu teadmata). Ettevõtlusaktiivsusnäitajad on toodud ettevõtete arvuna 1000 elaniku kohta.

* - Toetust saanud uute ettevõtete osakaal leitud valemiga = (toetust saanud ettevõtted 2005)/(loodud ettevõtted 2005).

Tabel 6. Toetuste jaotus ettevõtte asukoha järgi 2004-2005 (tk, tuh kr)

Ettevõtte asukoht	2004				2005			
	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal
Maal	102	52,8%	14 622	53,5%	65	42,5%	7 724	41,7%
Linnas	86	44,6%	12 030	44,0%	85	55,6%	10 318	55,7%
Määratlemata	5	2,6%	698	2,6%	3	2,0%	472	2,5%

Allikas: EASi andmebaas. Autori arvutused.

Tabel 7. Toetuste jaotus mõju järgi keskkonnale 2004-2005 (tk)

Mõju keskkonnale	2004		2005	
	Ettevõtteid	Osakaal	Ettevõtteid	Osakaal
Neutraalne	135	69,9%	118	77,1%
Keskkonnasõbralik	43	22,3%	27	17,6%
Suunatud otseselt parandamisele	15	7,8%	8	5,2%

Allikas: EASi andmebaas. Autori arvutused.

Tabel 8. Toetuste jaotus toetuse suuruse järgi 2004-2005 (tk, tuh kr)

Toetuse suurus	2004				2005			
	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetus-summa	Osa-kaal
Kuni 50 000 kr	3	1,6%	91	0,3%	45	29,4%	2 116	11,4%
Üle 50 000 kr	190	98,4%	27 259	99,7%	108	70,6%	16 399	88,6%

Allikas: EASi andmebaas. Autori arvutused.

Tabel 9. Toetatud ja loodud ettevõtted tegevusalade lõikes 2004-2005 (tk)

Tegevusala	2004				2005					
	Ettevõtete arv	Toetatavad harud	Toetatud ettevõtted	Osa-kaal	Ettevõtete arv	Toetatavad harud	Toetatud ettevõtted	Osa-kaal	Loodud ettevõtted	Osa-kaal
Põllu-, metsamajandus ja kalandus	1 625		2	1,0%	1 697		0	0,0%	0	0,0%
Mäetööstus, energeetika	255	255	0	0,0%	254	254	0	0,0%	5	0,6%
Töötlev tööstus	2 568	2568	89	46,1%	2 687	2 687	64	41,8%	142	15,8%
Ehitus	1 497	1 497	16	8,3%	1 693	1 693	21	13,7%	176	19,6%
Hulgimüük	2 979				3 701				0	0,0%
Jaekaubandus	3 072				3 004				0	0,0%
Transport ja side	1 563		6	3,1%	1 623		2	1,3%	0	0,0%
Teenused, sh. majutus, toitlustus, äri, finants	3 983	2 470	44	22,8%	4 506	2 794	27	17,6%	312	34,8%
Tervishoid, haridus jm. teenused	564	564	36	18,7%	605	605	39	25,5%	31	3,5%
Teadmata	2	2	0	0,0%	248	248	0	0,0%	230	25,7%
KOKKU	18 108	7 833	193	100%	20 018	8 281	153	100%	896	100%

Allikas: Maksu- ja Tolliameti andmed. EASi andmebaas. Autori arvutused.

Märkused: Ettevõtete arv kajastab väljaspool Tallinna tegutsevaid mikro- ja väikeettevõtteid. Eestis loodud ettevõtted on 2005. aastal registreeritud uued nullist suurema käibega ettevõtted peamistes toetatavates harudes.

Tabel 10. Toetatud tööstusettevõtted tegevusalade lõikes 2004-2005 (tk)

Tegevusala	Eesti (2004)		2004		2005	
	Ettevõtteid	Osa-kaal	Toetatud ettevõtted	Osa-kaal	Toetatud ettevõtted	Osa-kaal
Toiduainete, jookide ja tubakatoodete tootmine	437	8,8%	2	2,2%	6	9,4%
Tekstiili ja tekstiiltoodete tootmine	588	11,8%	12	13,5%	4	6,3%
Puidutöötlemine ja puuttoodete tootmine	1071	21,4%	26	29,2%	12	18,8%
Kemikaalide, keemiatoodete ja keemiliste kiudude tootmine	98	2,0%	2	2,2%	2	3,1%
Kummi- ja plasttoodete tootmine	150	3,0%	1	1,1%	2	3,1%
Muude mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmine	162	3,2%	10	11,2%	5	7,8%
Metalli ja metalltoodete tootmine	702	14,1%	20	22,5%	11	17,2%
Mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine	225	4,5%	1	1,1%	1	1,6%
Elektri- ja optikaseadmete tootmine	331	6,6%	0	0,0%	1	1,6%
Transpordivahendite tootmine	135	2,7%	1	1,1%	2	3,1%
Muud	1095	21,9%	14	15,7%	18	28,1%
KOKKU	4994	100%	89	100%	64	100%

Allikas: Eesti Statistikaamet. EASi andmebaas.

Märkused: Ettevõtete arv kajastab kogu Eestis tegutsevaid ettevõtteid.

Tabel 11. Toetatud ettevõtted loodud töökohtade lõikes 2004 (tk)

Töötajate arv	Palgatöötajad				Palgatöötajad ja FIED			
	Ettevõtteid	Osa-kaal	Töökohti	Osa-kaal	Ettevõtteid	Osa-kaal	Töökohti	Osa-kaal
0	36	19,8%	0	0,0%	30	16,5%	0	0,0%
Kuni 3	92	50,5%	109	19,6%	90	49,5%	123	18,2%
3-5	26	14,3%	110	19,7%	28	15,4%	116	17,2%
5-9	20	11,0%	141	25,4%	21	11,5%	143	21,1%
Üle 9	8	4,4%	196	35,3%	13	7,1%	295	43,5%
KOKKU	182	100,0%	556	100,0%	182	100,0%	678	100,0%

Allikas: EASi 2004.a starditoetuse projektide järelhindamise tulemused.

Märkused: Loodud töökohtade arv on leitud järgmiselt: palgatöötajate töökohad = \sum (palgaliste inimkuude arv)/12.

„Palgatöötajad ja FIED“ näitaja puhul on palgatöötajate arvule juurde lisatud FIED, kellele ettevõtte tööd annab. FIEde arv ei ole täistööajale taandatud.

LISA 2

Lisa 2. Veebiküsitluse tulemused

Küsimustik A. Starditoetuse saajad

Tärniga (*) märgitud küsimused olid kohustuslikud.

1. * Ettevõtte nimi
Vastuseid kokku- 95

2. * Kas Te olete üks ettevõtte asutajatest?
a. Jah - 95 100,0%
b. Ei - 0 0,0%
Vastuseid kokku- 95

Palun suunake antud küsimustik täitmiseks ettevõtte asutajate ringi kuuluvale inimesele. Aitäh.

3. Kas ettevõtte jätkab tegutsemist tänaseni?
a. Jah, tegutseb - 92 96,8%
b. Tegevus on ajutiselt peatatud - 2 2,1%
c. Ei, tegevus on lõpetatud - 1 1,1%
Vastuseid kokku- 95

4. * Kas Te enne antud ettevõtte asutamist olite...
a. ...töötanud mõne ettevõtte juhina? - 32 33,7%
b. ...osalenud mõne ettevõtte loomisel - 38 40,0%
c. ...töötanud loodud ettevõttega samas majandusharus? - 46 48,4%
d. Mitte ükski eelnevatest - 22 23,2%
Vastuseid kokku- 95

5. * Mis ajendas Teid oma ettevõtet looma?
a. Teenida väga hästi - 14 14,7%
b. Olla iseenda peremees - 66 69,5%
c. Viia ellu oma äriidee - 60 63,2%
d. Elukoha lähedal ei leidunud sobivat töökohta - 16 16,8%
e. Muu, palun täpsustage - 9 9,5%
Vastuseid kokku- 95

6. Kas ettevõtte loomisel plaanisite, et ettevõtte kujuneb Teie jaoks...
a. ...põhitegevusalaks? - 78 82,1%
b. ...kõrvaltegevusalaks - 17 17,9%
Vastuseid kokku- 95

7. Kas Teil on plaan lähitulevikus oluliselt suurendada ettevõtte käivet?
a. Jah, kindlasti - 67 70,5%
b. Võib-olla - 22 23,2%

c. Ei - 6 6,3%
Vastuseid kokku- 95

8. Kui Teie ettevõtte juba ekspordib või planeerib hakata ekspordima lähema 3 aasta jooksul?

a. Jah, kindlasti - 26 28,0%
b. Võib-olla - 30 32,3%
c. Ei - 37 39,8%

Vastuseid kokku- 95

9. * Kuidas valmis Teie ettevõtte EASile esitatud äriplaani?

a. Koostasime ise - 28 29,5%
b. Koostasime peamiselt ise, kuid koostöös konsultandiga - 56 58,9%
c. Koostas peamiselt konsultant, kuid koostöös meiega - 10 10,5%
d. Koostas konsultant üksinda - 0 0,0%
e. Muu, palun täpsustage - 1 1,1%

Vastuseid kokku- 95

10. * Palun hinnake, mil määral oli Teil äriplaani koostamisest hiljem ettevõtte juhtimisel kasu?

a. Väga olulisel määral - 9 9,5%
b. Olulisel määral - 44 46,3%
c. Vähesel määral - 39 41,1%
d. Ei kasutanud üldse - 3 3,2%

Vastuseid kokku- 95

11. * Kas Te oleksite viinud projekti ellu ka ilma toetuseta?

a. Jah, kindlasti - 35 36,8 %
b. Võib-olla - 36 37,9%
c. Ei - 24 25,3%

Vastuseid kokku- 95

12. * Kui tõenäoline on, et Te oleksite viinud projekti ellu samas mahus?

a. Üldse mitte tõenäoline 4 5,6%
b. Vähe tõenäoline 29 40,8%
c. Pigem tõenäoline 25 35,2%
d. Väga tõenäoline 13 18,3%

Vastuseid kokku- 71

13. * Kui tõenäoline on, et Te oleksite viinud projekti ellu sama ajakavaga?

a. Üldse mitte tõenäoline 14 19,7%
b. Vähe tõenäoline 38 53,5%
c. Pigem tõenäoline 16 22,5%
d. Väga tõenäoline 3 4,2%

Vastuseid kokku- 71

14. Kui mitu kuud oleks projekti algus Teie hinnangul edasi lükkunud?

Vastuseid kokku- 62

15. * Kas toetuse mittesaamisel oleksite saanud rahastada projekti ka muudest vahenditest? Kui jah, siis millistest?

a. Isiklikest vahenditest	37	38,9%
b. Perekonna/sõprade vahenditest	18	18,9%
c. Pangalaenu, liisinguga jmt.	50	52,6%
d. Muudest vahenditest, palun täpsustage	4	4,2%
e. Ei oleks saanud projekti muudest vahenditest rahastada	22	23,2%

Vastuseid kokku- 95

16. Kas Te taotlesite enne starditoetuse taotlemist projekti rahastamiseks pangalaenu?

a. Jah, taotlesin	20	21,3%
b. Ei. Kaalusin, kuid ei taotlenud	31	33,0%
c. Ei, ei taotlenud	43	45,7%

Vastuseid kokku- 95

17. Kas Teie ettevõtte sai pangast positiivse vastuse?

a. Jah -	18	94,7%
b. Ei -	1	5,3%

Vastuseid kokku- 19

18. * Palun märkige, millised takistused ilmsid pangalaenu taotlemisel?

a. Pank ei laena alustavatele väikeettevõtetele	0	0,0%
b. Pank hindas projekti äririski liialt kõrgeks	0	0,0%
c. Puudus piisav laenutagatis	0	0,0%
d. Panga pakutud intressimäär oli liialt kõrge, et projekt end ära tasuks	0	0,0%
e. Muu, palun täpsustage	1	100,0%
f. Ei olnud takistusi	0	0,0%

Vastuseid kokku- 1

19. * Palun märkige, mis põhjusel loobusite pangalaenu taotlemisest?

a. Seoses starditoetuse saamisega ei vajanud enam laenu	28	29,5%
b. Puudus piisav laenutagatis	22	23,2%
c. Ei soovinud võtta laenamist kaasnevaid riske	28	29,5%
d. Arvasime, et pangad ei laena alustavatele väikeettevõtetele	12	12,6%
e. Arvasime, et laenu intressimäärad on liialt kõrged, et projekt end ära tasuks	15	15,8%
f. Muu, palun täpsustage	4	4,2%

Vastuseid kokku- 95

20. * Kas Teie ettevõtte on taotlenud pangalaenu hiljem, pärast starditoetuse projekti lõppemist?

a. Jah -	34	35,8%
b. Ei -	61	64,2%

Vastuseid kokku- 95

21. * Kui jah, siis kas Te saite positiivse vastuse

a. Jah -	34	100,0%
b. Ei -	0	0,0%

Vastuseid kokku- 34

22. Kas Te esitasite starditoetuse taotluse EASi või maakondlikku arenduskeskusesse?

a. EASi -	43	46,7%
b. Maakondlikku arenduskeskusesse -	49	53,3%

Vastuseid kokku- 92

23. * Millist nõustamist Te saite EASi või maakondliku arenduskeskuse poolt?

a. Nõustamine taotluse koostamise käigus	80	84,2%
b. Nõustamine projekti elluviimise käigus	30	31,6%
c. Tagasisidet ja nõuandeid edaspidiseks pärast projekti lõppemist	21	22,1%
d. Ei saanud nõustamist, kuna ei soovinud	7	7,4%
e. Ei saanud nõustamist, kuigi soovisime	0	0,0%

Vastuseid kokku- 95

Palun andke hinnang järgnevatele EASi teenuse aspektidele:

24. EASi klienditugi

Väga hea	37	40,7%
Hea	40	44,0%
Rahuldav	14	15,4%
Mitterahuldav	0	0,0%

Vastuseid kokku- 91

25. Nõustamise kvaliteet

Väga hea	35	37,6%
Hea	45	48,4%
Rahuldav	11	11,8%
Mitterahuldav	2	2,2%

Vastuseid kokku- 93

26. Nõustamise kättesaadavus

Väga hea	39	42,4%
Hea	44	47,8%
Rahuldav	8	8,7%
Mitterahuldav	1	1,1%

Vastuseid kokku- 92

27. Kas Teie ettevõtte on kasutanud koolitustoetust?

a. Jah -	10	10,6%
b. Ei -	84	89,4%

Vastuseid kokku- 94

28. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	40	47,6%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	0	0,0%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	4	4,8%

d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	3	3,6%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	8	9,5%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	29	34,5%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	17	20,2%
h. Muu, palun täpsustage	8	9,5%
Vastuseid kokku-	84	

29. Kas Teie ettevõtte on kasutanud nõustamistoetust?

a. Jah -	5	5,4%
b. Ei -	88	94,6%

Vastuseid kokku- 93

30. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	49	55,7%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	1	1,1%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	1	1,1%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	3	3,4%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	5	5,7%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	30	34,1%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	11	12,5%
h. Muu, palun täpsustage	5	5,7%

Vastuseid kokku- 88

31. Kas Teie ettevõtte on kasutanud ekspordiplaani toetust?

a. Jah -	1	1,1%
b. Ei -	89	98,9%

Vastuseid kokku- 90

32. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	67	75,3%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	0	0,0%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	5	5,6%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	4	4,5%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	1	1,1%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	19	21,3%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	4	4,5%
h. Muu, palun täpsustage	3	3,4%

Vastuseid kokku- 89

33. Kas Teie ettevõtte on kasutanud teadus- ja arendustegevuse rahastamise toetust?

a. Jah -	2	2,2%
b. Ei -	90	97,8%

Vastuseid kokku- 92

34. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	67	74,4%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	0	0,0%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	5	5,6%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	4	4,4%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	1	1,1%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	19	21,1%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	4	4,4%
h. Muu, palun täpsustage	3	3,3%

Vastuseid kokku- 90

35. Kas Teie ettevõtte on kasutanud ettevõttevälisest nõustamisteenust viimase 18 kuu jooksul?

a. Jah -	10	10,8%
b. Ei -	83	89,2%

Vastuseid kokku- 93

36. Kas Teie ettevõtte on kasutanud ettevõttevälisest koolitusteenust viimase 18 kuu jooksul?

a. Jah -	17	18,1%
b. Ei -	77	81,9%

Vastuseid kokku- 94

37. * Mis intressimääraga Te oleksite hetkel nõus võtma laenu ettevõtte asutamiseks, kui pank nõuaks tagatiseks vaid loodava ettevõtte varasid?

Vastuseid kokku- 95

38. * Kui suures summas Te oleksite nõus laenu võtma?

Vastuseid kokku- 95

Palun hinnake, mil määral on viimase 12 kuu jooksul Teie ettevõtte tegutsemist negatiivselt mõjutanud järgmised tegurid:

39. Finantsvahendite kättesaadavus		
4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	8	8,8%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	30	33,0%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	39	42,9%
1 - ei olnud üldse probleemiks	14	15,4%
- Vastuseid kokku- 91

40. Toodetele/teenustele turu leidmine

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	10	10,9%

3 - üldiselt on olnud probleemiks	13	14,1%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	43	46,7%
1 - ei olnud üldse probleemiks	26	28,3%
Vastuseid kokku-	92	

41. Toodete/teenuste kvaliteedi tagamine		
4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	0	0,0%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	16	17,4%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	46	50,0%
1 - ei olnud üldse probleemiks	30	32,6%
Vastuseid kokku-	92	

42. Uute toodete või tehnoloogiate arendamine		
4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	3	3,3%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	32	34,8%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	41	44,6%
1 - ei olnud üldse probleemiks	16	17,4%
Vastuseid kokku-	92	

43. Töötajate oskused		
4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	18	19,4%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	29	31,2%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	31	33,3%
1 - ei olnud üldse probleemiks	15	16,1%
Vastuseid kokku-	93	

44. Tööruumid (näiteks olemasolu, rent)		
4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	14	15,1%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	21	22,6%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	29	31,2%
1 - ei olnud üldse probleemiks	29	31,2%
Vastuseid kokku-	93	

45. Infrastruktuur (transport, kommunikatsioon)		
4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	7	7,7%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	19	20,9%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	34	37,4%
1 - ei olnud üldse probleemiks	31	34,1%
Vastuseid kokku-	91	

46. Kas Teil on ettepanekuid, kuidas tuleks muuta starditoetuse programmi ja/või teisi EASi programme?

Vastuseid kokku- 56

Küsimustik B. Starditoetust mittesaanud

Tärniga (*) märgitud küsimused olid kohustuslikud.

1. * Ettevõtte nimi (kui Te loobusite oma ettevõtte loomisest, palun märkige EASi taotlusel kirjas olnud ettevõtte nimi)

Vastuseid kokku- 63

2. * Kas Te olete üks ettevõtte asutajatest?

a. Jah -	63	100,0%
b. Ei -	0	0,0%

Vastuseid kokku- 63

Palun suunake antud küsimustik täitmiseks ettevõtte asutajate ringi kuuluvale inimesele. Aitäh.

3. Kas ettevõtte jätkab tegutsemist tänaseni?

a. Jah, tegutseb -	46	73,0%
b. Tegevus on ajutiselt peatatud -	7	11,1%
c. Ei, tegevus on lõpetatud -	10	15,9%

Vastuseid kokku- 63

4. * Kas Te enne antud ettevõtte asutamist olite...

a. ...töötanud mõne ettevõtte juhina? -	22	34,9%
b. ...osalenud mõne ettevõtte loomisel -	22	34,9%
c. ...töötanud loodud ettevõttega samas majandusharus? -	31	49,2%
d. Mitte ükski eelnevatest -	18	28,6%

Vastuseid kokku- 63

5. * Mis ajendas Teid oma ettevõtet looma?

a. Teenida väga hästi -	6	9,5%
b. Olla iseenda peremees -	25	39,7%
c. Viia ellu oma äriidee -	44	69,8%
d. Elukoha lähedal ei leidunud sobivat töökohta -	12	19,0%
e. Muu, palun täpsustage -	12	19,0%

Vastuseid kokku- 63

6. Kas ettevõtte loomisel plaanisite, et ettevõtte kujuneb Teie jaoks...

a. ...põhitegevusalaks? -	50	79,4%
b. ...kõrvaltegevusalaks -	13	20,6%

Vastuseid kokku- 63

7. Mis põhjusel Teie starditoetuse taotlus tagasi lükati?

Vastuseid kokku- 63

8. Kas taotluse tagasilükkamine oli Teie hinnangul õigustatud või mitte?

a. Oli õigustatud	0	0,0%
b. Pigem oli õigustatud	11	18,0%
c. Pigem ei olnud õigustatud	23	37,7%
d. Ei olnud õigustatud	27	44,3%

Vastuseid kokku- 63

9. * Kas Te viisite projekti ellu vaatamata starditoetuse mittesaamisele?

a. Jah -	29	46,0%
b. Ei, loobusin üldse oma ettevõtte loomisest -	4	6,3%
c. Ei, viisin ellu teise äriprojekti -	30	47,6%

Vastuseid kokku- 63

10. * Kas Te viisite projekti ellu samas mahus?

a. Jah -	13	44,8%
b. Ei, väiksemas mahus -	16	55,2%

Vastuseid kokku- 29

11. Milliseks kujunes projekti uus maksumus?

Vastuseid kokku- 13

12. * Kas Te viisite projekti ellu sama ajakavaga?

a. Jah -	13	44,8%
b. Ei, projekt lükkus edasi -	16	55,2%

Vastuseid kokku- 29

13. Mitme kuu võrra projekti algus Teie hinnangul edasi lükkus?

Vastuseid kokku- 16

14. * Kuidas Te finantseerisite toetusest teha kavandatud investeeringuid?

a. Isiklikest vahenditest -	16	55,2%
b. Perekonna/sõprade vahenditest -	10	34,5%
c. Pangalaenuga, -lüüsinguga jmt. -	13	44,8%
d. Muudest vahenditest, palun täpsustage -	3	10,3%
e. Vähendasime selle võrra investeeringute mahtu -	10	34,5%

Vastuseid kokku- 29

15. Kas Te taotlesite enne starditoetuse taotlemist projekti rahastamiseks pangalaenu?

a. Jah, taotlesin -	4	13,8%
b. Ei. Kaalusin, kuid ei taotlenud -	12	41,4%
c. Ei, ei taotlenud -	13	44,8%

Vastuseid kokku- 29

16. Kas Teie ettevõtte sai pangast positiivse vastuse?

a. Jah -	3	75,0%
b. Ei -	1	25,0%

Vastuseid kokku- 4

17. * Palun märkige, millised takistused ilmsid pangalaenu taotlemisel?

a. Pank ei laena alustavatele väikeettevõtetele	1	100,0%
b. Pank hindas projekti äririski liialt kõrgeks	1	100,0%
c. Puudus piisav laenu tagatis	1	100,0%
d. Panga pakutud intressimäär oli liialt kõrge, et projekt end ära tasuks	0	0,0%
e. Muu, palun täpsustage	0	0,0%

f. Ei olnud takistusi 0 0,0%
Vastuseid kokku- 1

18. * Palun märkige, mis põhjusel loobusite pangalaenu taotlemisest?

a. Puudus piisav laenutagatis	5	38,5%
b. Ei soovinud võtta laenamisega kaasnevaid riske	4	30,8%
c. Arvasime, et pangad ei laena alustavatele väikeettevõtetele	3	23,1%
d. Arvasime, et laenu intressimäärad on liialt kõrged, et projekt end ära tasuks	2	15,4%
e. Muu, palun täpsustage	0	0,0%

Vastuseid kokku- 13

19. * Kas Teie ettevõtte on taotlenud pangalaenu hiljem, kui ettevõtte oli juba vähemalt aasta tegutsenud?

a. Jah -	9	31,0%
b. Ei -	20	69,0%

Vastuseid kokku- 29

20. * Kui jah, siis kas Te saite positiivse vastuse?

a. Jah -	5	55,6%
b. Ei -	4	44,4%

Vastuseid kokku- 9

21. Mis põhjusel loobusite projekti elluviimisest?

Vastuseid kokku- 31

22. * Kas taotlesite enne projektist loobumist pangalaenu?

a. Jah -	5	14,7%
b. Ei -	29	85,3%

Vastuseid kokku- 34

23. Kas saite pangast positiivse vastuse?

a. Jah -	2	40,0%
b. Ei -	3	60,0%

Vastuseid kokku- 5

24. * Palun märkige, millised takistused ilmnesid pangalaenu taotlemisel?

a. Pank ei laena alustavatele väikeettevõtetele	1	12,5%
b. Pank hindas projekti äririski liialt kõrgeks	0	0,0%
c. Puudus piisav laenutagatis	3	37,5%
d. Panga pakutud intressimäär oli liialt kõrge, et projekt end ära tasuks	2	25,0%
e. Muu, palun täpsustage	2	25,0%
f. Ei olnud takistusi	0	0,0%

Vastuseid kokku- 8

25. * Palun märkige, mis põhjusel Te loobusite pangalaenu taotlemisest?
a. Ilma toetuseta ei tasunud projekt end ära	11	17,5%
b. Puudus piisav laenu tagatis	12	19,0%
c. Ei soovinud võtta laenamisega kaasnevaid riske	14	22,2%
d. Arvasime, et pangad ei laena alustavatele väikeettevõtetele	4	6,3%
e. Arvasime, et laenu intressimäärad on liialt kõrged, et projekt end ära tasuks	6	9,5%
f. Muu, palun täpsustage	5	7,9%

Vastuseid kokku- 63

26. * Kuidas valmis Teie ettevõtte EASile esitatud äriplaani?
a. Koostasime ise	20	32,3%
b. Koostasime peamiselt ise, kuid koostöös konsultandiga	26	41,9%
c. Koostas peamiselt konsultant, kuid koostöös meiega	15	24,2%
d. Koostas konsultant üksinda	1	1,6%
e. Muu, palun täpsustage	0	0,0%

Vastuseid kokku- 62

27. * Palun hinnake, mil määral oli Teil äriplaani koostamisest hiljem ettevõtte juhtimisel kasu?
a. Väga olulisel määral -	0	0,0%
b. Olulisel määral -	9	31,0%
c. Vähesel määral -	14	48,3%
d. Ei kasutanud üldse -	6	20,7%

Vastuseid kokku- 29

28. Kas Te esitasite starditoetuse taotluse EASi või maakondlikku arenduskeskusesse?
a. EASi -	29	46,8%
b. Maakondlikku arenduskeskusesse -	33	53,2%

Vastuseid kokku- 62

29. * Millist nõustamist Te saite EASi või maakondliku arenduskeskuse poolt?
a. Nõustamine taotluse koostamise käigus	37	58,7%
b. Pärast taotluse mitterahuldamist tagasisidet ja nõuandeid, kuidas parandada ettevõtte äriplaani	7	11,1%
c. Muu, palun täpsustage	7	11,1%
d. Ei saanud nõustamist, kuna ei soovinud	14	22,2%
e. Ei saanud nõustamist, kuigi soovisime	5	7,9%

Vastuseid kokku- 63

Palun andke hinnang järgnevatele EASi teenuse aspektidele:

30. EASi klienditugi
a. Väga hea	2	3,5%
b. Hea	18	31,6%
c. Rahuldav	24	42,1%
d. Mitterahuldav	13	22,8%

Vastuseid kokku- 57

31. Nõustamise kvaliteet
a. Väga hea	5	9,4%
b. Hea	15	28,3%
c. Rahuldav	21	39,6%
d. Mitterahuldav	12	22,6%
- Vastuseid kokku- 53
32. Nõustamise kättesaadavus
a. Väga hea	7	12,7%
b. Hea	24	43,6%
c. Rahuldav	17	30,9%
d. Mitterahuldav	7	12,7%
- Vastuseid kokku- 55
33. Kas Teil on plaan lähitulevikus oluliselt suurendada ettevõtte käivet?
a. Jah, kindlasti -	16	55,2%
b. Võib-olla -	9	31,0%
c. Ei -	4	13,8%
- Vastuseid kokku- 29
34. Kas Teie ettevõtte juba ekspordib või planeerib hakata ekspordima lähema 3 aasta jooksul?
a. Jah, kindlasti -	5	17,2%
b. Võib-olla -	5	17,2%
c. Ei -	19	65,5%
- Vastuseid kokku- 29
35. Kas Teie ettevõtte on kasutanud ettevõttevälist nõustamisteenust viimase 18 kuu jooksul?
a. Jah -	7	24,1%
b. Ei -	22	75,9%
- Vastuseid kokku- 29
36. Kas Teie ettevõtte on kasutanud ettevõttevälist koolitusteenust viimase 18 kuu jooksul
a. Jah -	13	44,8%
b. Ei -	16	55,2%
- Vastuseid kokku- 29
37. Kas Teie ettevõtte on kasutanud koolitustoetust?
a. Jah -	2	6,9%
b. Ei -	27	93,1%
- Vastuseid kokku- 29
38. Kui ei, siis miks?
a. Ei ole olnud vajadust	9	33,3%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	1	3,7%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	0	0,0%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	2	7,4%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad	3	11,1%

(koolitajad, nõustajad)		
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	10	37,0%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	13	48,1%
h. Muu, palun täpsustage	3	11,1%
Vastuseid kokku-	27	

39. Kas Teie ettevõtte on kasutanud nõustamistoetust?

a. Jah -	2	7,1%
b. Ei -	26	92,9%

Vastuseid kokku- 28

40. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	14	53,8%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	1	3,8%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	0	0,0%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	2	7,7%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	1	3,8%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	8	30,8%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	12	46,2%
h. Muu, palun täpsustage	2	7,7%

Vastuseid kokku- 26

41. Kas Teie ettevõtte on kasutanud ekspordiplaani toetust?

a. Jah -	0	0,0%
b. Ei -	27	100,0%

Vastuseid kokku- 27

42. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	18	66,7%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	0	0,0%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	0	0,0%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	1	3,7%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	1	3,7%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	6	22,2%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	7	25,9%
h. Muu, palun täpsustage	2	7,4%

Vastuseid kokku- 27

43. Kas Teie ettevõtte on kasutanud teadus- ja arendustegevuse rahastamise toetust?

a. Jah -	0	0,0%
b. Ei -	27	100,0%

Vastuseid kokku- 27

44. Kui ei, siis miks?

a. Ei ole olnud vajadust	16	59,3%
b. Taotlesime, kuid ei saanud	0	0,0%
c. Ettevõtte ei vasta taotlejatele esitatavatele nõuetele (va. omafinantseering)	1	3,7%
d. Ei suuda tagada nõutud omafinantseeringut	0	0,0%
e. Ei ole piisavalt kõrge kvaliteediga teenusepakkujad (koolitajad, nõustajad)	0	0,0%
f. Ei tea sellest toetuseliigist piisavalt	8	29,6%
g. Liigne bürokraatia toetuse taotlemisel ja hilisemas aruandluses	4	14,8%
h. Muu, palun täpsustage	1	3,7%

Vastuseid kokku- 27

45. * Mis intressimääraga Te oleksite hetkel nõus võtma laenu ettevõtte asutamiseks, kui pank nõuaks tagatiseks vaid loodava ettevõtte varasid?

Vastuseid kokku- 63

46. * Kui suures summas Te oleksite nõus laenu võtma?

Vastuseid kokku- 63

Palun hinnake, mil määral on viimase 12 kuu jooksul Teie ettevõtte tegutsemist negatiivselt mõjutanud järgmised tegurid:

47. Finantsvahendite kättesaadavus

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	4	13,8%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	10	34,5%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	11	37,9%
1 - ei olnud üldse probleemiks	4	13,8%

Vastuseid kokku- 29

48. Toodete/teenuste turu leidmine

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	3	10,3%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	3	10,3%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	12	41,4%
1 - ei olnud üldse probleemiks	11	37,8%

Vastuseid kokku- 29

49. Toodete/teenuste kvaliteedi tagamine

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	0	0,0%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	8	27,6%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	9	31,0%
1 - ei olnud üldse probleemiks	12	41,4%

Vastuseid kokku- 29

50. Uute toodete või tehnoloogiate arendamine

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	6	20,7%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	5	17,2%

2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	10	34,5%
1 - ei olnud üldse probleemiks	8	27,6%
Vastuseid kokku-	29	

51. Töötajate oskused

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	4	13,8%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	9	31,0%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	9	31,0%
1 - ei olnud üldse probleemiks	7	24,1%
Vastuseid kokku-	29	

52. Tööruumid (näiteks olemasolu, rent)

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	5	17,9%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	4	14,3%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	8	28,6%
1 - ei olnud üldse probleemiks	11	39,3%
Vastuseid kokku-	28	

53. Infrastruktuur (transport, kommunikatsioon)

4 - tegur on olnud väga suureks probleemiks	2	7,1%
3 - üldiselt on olnud probleemiks	2	7,1%
2 - üldiselt ei ole olnud probleemiks	15	53,6%
1 - ei olnud üldse probleemiks	9	32,1%
Vastuseid kokku-	28	

54. Kui palju on Teie ettevõtte investeerinud seadmetesse pärast algset investeeringut?
Vastuseid kokku- 24

55. Kas Teil on ettepanekuid, kuidas tuleks muuta starditoetuse programmi ja/või teisi EASi programme?
Vastuseid kokku- 47

LISA 3

Lisa 3. Investeeringutoetuse ja laenugarantii võrdlus

Tabel 12. Investeeringutoetuse ja laenugarantii võrdlus

INVESTEERINGUTOETUS		LAENUGARANTII	
PLUSSID	MIINUSED	PLUSSID	MIINUSED
Ettevõtte kapitali loomine, mis aitab tulevikus paremini ellu jääda või kasvada (nt. tekib tagatis, mille vastu saab hiljem laene kaasata).	Ettevõtjatel on tegelikult vahendeid, millega nad oleksid saanud projekti ise ellu viia (nt. mitmed neist said enne starditoetuse saamist pangast positiivse otsuse laenutaotlusele). Samas kuigi lühiajalises mõttes võib see nii olla, siis pikaajaliselt võib riigile olla kasulikum ettevõtetele toetust anda, suurendamaks kasvu- ja ellujäämisvõimalusi.	Innustab laenama.	Eesti inimesed suhtuvad laenamisele tõrksalt. Samas saab alustavad ettevõtjad jagada 2 gruppi: <ul style="list-style-type: none"> • Tõrksad • Ambitsioonikad Viimastest võib eeldada suuremat riskihuvi ja seeläbi ka avatust laenamisele.
Äriplaani koostamisel ja nõustamisel EASiga partnerlussuhte loomine. Seni veel osaliselt kasutamata võimalus.		Ettevõtte loob pangaga suhted kohe äritegevuse alguses ja pangal kujuneb suhe antud ettevõttega. Samuti tekib pankadel kogemus alustavate ettevõtete laiemalt.	Ettevõtjad vajavad lisaraha järgmisel arenguetapil (kasvujärk) või juba varem, kuna alustava ettevõtte rahavoogude prognoosimine väga raske. Nõ „teine” laen võib jääda saamata, kuna ettevõtte rahavood ei võimalda seda teenindada.
		Võimalik on kaasata pangad monitooringu- ja nõustamisprotsessi. Vajalik rahastada pankasid selle läbiviimiseks. Võimaluse ärakasutamine oleneb pankade huvist ja sellest, kellel on paremad teadmised ettevõtete nõustamiseks ning hindamiseks.	Vajalik maksta lepingupreemiat.
			Pankade huvi võib skeemi vastu olla tagasihoidlik.
			Inimeste laenukoormuse kasv seoses eraisikute suurenenud laenamisega viimastel aastatel, võib vähendada uute laenude teenindamisvõimet.
			Arvestades Eesti rahandussüsteemi võib laenugarantii osutada

			<p>vastutsükliliseks (<i>countercyclical</i>), mistõttu majanduslanguse ajal, kui intressimäärad on kõrged ja pankade huvi väikeettevõtjale laenamiseks väike (oleneb muidugi riskide jagamisest riigi, panga, laenuvõtja vahel) garantiide hulk oluliselt väheneb. Samas kerkib sel perioodil sageli esile palju huvitavaid ideid ja ettevõtlikke inimesi, keda oleks vaja toetada.</p>
--	--	--	--